

**ШИФР «Монополізація економіки»**

**МОНОПОЛІЇ В ЕКОНОМІЦІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ТА РЕАЛІЇ В  
УКРАЇНІ**

## Зміст

|   |    |
|---|----|
| ВСТУП.....  | 3  |
| Розділ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження монополії...   | 5  |
| 1.1. Сутність та природа монополій: генезис теоретичних підходів.....   | 5  |
| 1.2. Типи та наслідки монополій.....  | 7  |
| 1.3. Антимонопольна політика: сутність, інструменти та інституційне забезпечення.....                         | 11 |
| Розділ 2. Особливості та передумови монополізації економіки та товарних ринків в Україні .....                | 15 |
| 2.1. Особливості та передумови монополізації національної економіки.....                                      | 15 |
| 2.2. Дослідження рівня конкуренції на товарних ринках України.....  | 24 |
| Розділ 3. Втрати від монополізації економіки та напрями удосконалення антимонопольної політики в Україні..... | 27 |
| 3.1. Соціально-економічні втрати від монополізації економіки України.....                                     | 27 |
| 3.2. Напрями удосконалення антимонопольної політики в Україні.....  | 30 |
| Висновки.....   | 33 |
| Список використаних джерел.....   | 33 |
| Додатки.....  | 37 |

## ВСТУП

**Актуальність.** В Концепції національної безпеки однією з економічних загроз визначено монополії. Монополізація економіки є антиподом конкуренції як необхідного атрибуту ринкової економіки. В силу ряду причин, поміж яких варто виділити високий рівень олігархізації національної економіки, одержання у «спадок» від планово-адміністративної системи колишнього СРСР цілого ряду гігантів-монополістів, проблема монополізації економіки України стає особливо гострою. Відтак, питання вивчення сутності, форм прояву, соціально-економічних наслідків монополії та антимонопольної політики є, безумовно, актуальними.

**Ступінь наукової розробки.** Проблеми монополізації національної економіки та державної антимонопольної політики досліджували та продовжують досліджувати багато вчених, поміж яких Грицай О., Дерун Т., Зелінська О., Лайкова М., Кирилук А., Филук Г., Тертичка В., Чухно А. та ін. Проте, не зважаючи на значні дослідження в цьому напрямі, проблема регулювання монополізованих ринків в економіці залишається відкритою та потребує подальшого розвитку.

**Об'єктом дослідження** є монополії в національній економіці, **предметом** - соціально-економічні передумови, наслідки та особливості монополізації економіки України.

**Метою роботи** є теоретичне та аналітичне дослідження монополізації національної економіки в контексті обґрунтування напрямів удосконалення антимонопольної політики.

Виходячи із мети дослідження, **основними завданнями наукової роботи** є: розкрити сутність, види та соціально-економічні наслідки монополій; визначити сутність та складові антимонопольної політики; проаналізувати передумови та тенденції монополізації економіки України (в тому числі на окремих товарних ринках); обґрунтувати соціально-економічні втрати від монополізації економіки України; дослідити антимонопольну політику на сучасному етапі, обґрунтувати напрями її удосконалення.

У науковій роботі були використані загальнонаукові та спеціальні **методи**

*дослідження*, а саме: метод єдності історичного та логічного підходів – при дослідженні генезису вчень про конкуренцію і монополії, а також дотримання логіки викладення матеріалу; порівняння та узагальнення – для визначення сутності, типів та наслідків монополій, а також інструментів антимонопольної політики; аналізу та синтезу – для аналітичного дослідження конкуренції та рівня монополізації на товарних ринках; кореляційного аналізу – для виявлення факторів монополізації економіки; графічний - для представлення результатів дослідження у вигляді таблиць, схем та рисунків тощо.

*Інформаційну та теоретичну базу роботи* склали наукова періодична література по проблематиці дослідження, різноманітні інформаційні та статистичні ресурси, що представлені на офіційних сайтах Державної служби статистики, Міністерства економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства, Антимонопольного комітету України, Європейської статистичної служби та міжнародних рейтингів тощо.

*Практичне значення отриманих результатів.* Обґрунтовані в роботі висновки автора щодо проблем монополізації економіки України були апробовані при розробці методології соціологічного дослідження розвитку малого і середнього бізнесу щодо відповідності зайнятості критеріям гідної праці в частині формування та опрацювання питань до представників бізнесу про зміну основних показників їх господарської діяльності (зокрема, щодо зміни обсягів реалізації); у статтях «Втрати від монополізації економіки та напрями удосконалення антимонопольної політики в Україні» (Студентський вісник Національного університету водного господарства та природокористування, 2019, вип. 2) та «Монополії в економіці: теоретичний аспект та реалії в Україні» (Вісник НУВГП, 2017, вип. 3).

*Ключові слова:* монополія, монополізація економіки, конкуренція, антимонопольна політика.

## Розділ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження монополії

### 1.1. Сутність та природа монополій: генезис теоретичних підходів

Монополія як феномен економічного життя з'явилась разом із виникненням торгівлі. На ринкове походження цього явища вказує і етимологія даного слова: в перекладі з грецького, «monos» – єдиний; «poleo» – продаю.

Кількість і співвідношення продавців і покупців визначає різновид конкуренції на певному ринку та типологію її трактування. Ступінь гостроти конкуренції визначається за кількістю, співвідношенням і ринковими можливостями суб'єктів ринку (рис. 1.1). Найгострішого характеру вона набуває за наявності значної кількості фірм, що мають однакову ринкову владу на галузевому та світовому ринках, а зміни в ціновій політиці однієї чи декількох фірм не впливає суттєво на кон'юнктуру попиту. Зазначена ситуація характеризує чисту (вільну) конкуренцію у класичному визначенні А. Сміта. Зменшення кількості суб'єктів ринку призводить до концентрації капіталу та зростання ринкових можливостей, тобто виникає монополія.



Рис. 1.1. Класифікація ринків за кількістю ринкових учасників та їх владою

Результати дослідження засвідчили, що **найчастіше монополію трактують** як:

- певне становище на ринку, коли один продавець пропонує товар, який не має субститутів. При чому доступ на ринок обмежений і здійснюється контроль за цінами [12, с. 300; 20, с. 12];

- факт виключного права на виробництво, торгівлю та інші види господарської діяльності, які належать будь-якому учаснику ринкового процесу [12, с. 300; 9];

- явище концентрації виробництва чи продажу будь-якого товару, що веде до контролю за відповідними сегментами ринку [16, с. 98-99];

- групу підприємств, пов'язаних між собою відносинами власності, технологічною залежністю, взаєминами поставками продукції [2].

Монополія є багатоаспектною економічною категорією. У науковій літературі виділяють відтворювальний, структурний, поведінковий та інституційно-функціональний аспекти дослідження монополії [11, с. 44-46], порівняльна характеристика яких представлена у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

#### Підходи до дослідження монополії в економічній теорії

| Підходи                     | Зміст  |
|-----------------------------|--|
| Відтворювальний             | Монополія може виникати на всіх стадіях життєвого циклу товару: у сфері виробництва, розподілу, обміну і споживання; її необхідно розглядати як соціально-ринкове явище. Історико-економічний аналіз форм монополій засвідчує, що у докапіталістичну епоху вони переважали у сфері обігу, в епоху індустріалізації – у сфері виробництва, в постіндустріальну епоху – охоплюють різні галузі і сфери економічного життя суспільства.   |
| Структурний                 | Аналіз монополії здійснюється з позицій кількості учасників ринку.   |
| Поведінковий                | Причина появи та функціонування монополій розглядається через призму економічної сили у окремих учасників ринку, яка за певних умов перетворюється на монополювальну владу. Монополювальна влада фірми провокує її дії проти інших господарюючих суб'єктів, порушує баланс учасників ринку, і створює можливості для різних зловживань.  |
| Функціонально-інституційний | 1) Монополія виникає на певній стадії суспільного виробництва (власне виробництва, розподілу, обміну, споживання), реалізує функцію цієї стадії. В цьому аспекті можна розглядати монополію виробничу, розподільчу, посередницьку, монопсонію (монополію продавця);<br>2) Монополія виступає фактором розвитку особливих елементів інституційної інфраструктури і формує самостійну функцію державного регулювання. Створюється і розвивається система антимонопольних правових норм, а також органів антимонопольного регулювання; формуються різноманітні суспільні об'єднання, які забезпечують розвиток конкурентного середовища і протидіють зловживанню монополій. |

Теорія монополії почала формуватися в XVIII ст. В цілому, узагальнюючи різні теоретичні погляди та уявлення про конкуренцію та монополію в економічній науці можна виділити ряд головних наукових напрямів (додаток А).

Класична політична економія розглядала конкуренцію як природний

стан економіки, що сприяє встановленню об'єктивних цін. А. Сміт визначив основний принцип, що лежить в основі конкурентних відносин – принцип «невидимої руки». Учений стверджував, що обмеження конкуренції йде в розріз із цими інтересами, адже дає торговцям «можливість шляхом підвищення їх прибутку понад природний його рівень стягувати у свою особисту користь надмірну данину з інших своїх співгромадян» [15, с. 392]. Відтак, на думку вченого, конкуренція є великим благом для розвитку країни, а монополія являє собою величезне зло.

Із середини XIX ст. трактування конкуренції та монополії в рамках сукупності уявлень, які дістали назву «марксизм», набуло ідеологічного характеру, кульмінацією якого імовірно, слід визнати концепцію «переростання капіталізму вільної конкуренції в монополістичний і державно-монополістичний капіталізм» [3].

Опоненти марксистської теорії та їх послідовники приблизно до кінця першої чверті XX ст. відстоювали ідею «досконалості» вільної конкуренції. Проте, на початку XX ст. на більшості товарних ринків стали домінувати відносини, далекі від моделі досконалої конкуренції. Настала необхідність переглянути принципові положення теорії конкурентних відносин. Подальша еволюція поглядів на типи ринкових структур у рамках традиційних мікроекономічних досліджень зумовила утвердження конкурентного плюралізму. Крім усього іншого, це призвело до того, що у монополії перестають бачити лише «економічне зло». З'являються наукові праці, присвячені дослідженням позитивного впливу монополії на економіку [18, с. 25].

## **1.2. Типи та наслідки монополій**

Відповідно до причин виникнення прийнято виділяти такі типи монополій: природні, адміністративні, економічні, технологічні, інноваційні, рекламні (рис. 1.2).

Аналізуючи типи монополізму, можна помітити принципові відмінності між ними, що базуються на особливостях формування монопольних утворень,

тобто на шляху, яким фірма прийшла до домінуючого положення на ринку.



Рис. 1.2. Типи монополій за причинами виникнення (методами монополізації)  
Джерело: побудовано автором на основі [7, 21]

При цьому в наукових колах поширена теза про те, що найбільшу загрозу мають так звані штучні монополії, оскільки в основі їх виникнення лежить не переваги в конкурентній боротьбі, нові технології, інновації, унікальні ресурси, а захоплення ринку усіма можливими методами (в тому числі через недобросовісну конкуренцію, рейдерство, домовленості тощо).

Крім того, сучасна економічна теорія розрізняє так звану досконалу та недосконалі типи ринкових структур. При цьому монополія, безумовно, належить до недосконалої конкуренції, в той час як вільна конкуренція є «ідеалом» досконалої ринкової структури. Свого роду «проміжними» типами ринкових структур між чистою монополією та вільним ринком є олігополія та монополістична конкуренція, відмінність між якими подана в додатку Б.

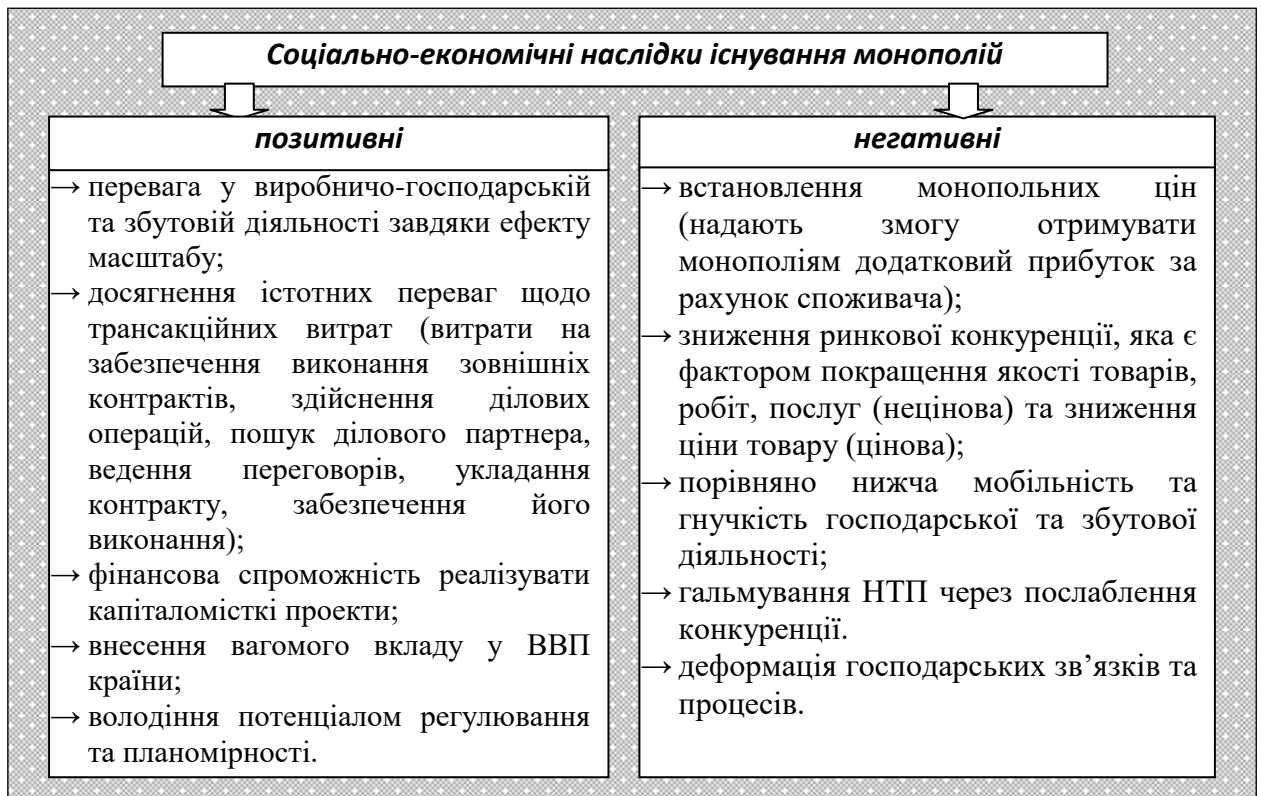


Чиста монополія виникає звичайно там, де відсутні реальні альтернативи, немає близьких замінників (субститутів), товар, що випускається, є в деякій мірі унікальним. Це в повній мірі можна віднести до природних монополій, типовим прикладом яких є муніципальні комунальні служби. В цих умовах монополіст володіє реальною владою з точки зору реалізації продукту, в деякій мірі контролює ціну і може впливати на неї, змінюючи кількість товару.

У сучасному ринковому середовищі найбільш поширеною є *олігополія*. Це слово грецького походження і означає “мало (небагато) продавців”. Олігополія існує тоді, коли на ринку діє декілька крупних продавців одного товару, або його близьких субститутів.

Монополістична конкуренція, як тип недосконалої конкуренції, можлива тоді, коли існує будь-яка істотна основа для того, щоб відрізнити товар (або послуги) одного продавця від товарів (або послуг) іншого продавця. Це може бути специфічна якість товару, упаковка, особливість обслуговування, місце розташування закладу тощо. На базі цього формується перевага, яку покупці надають цьому товару чи послугі, купуючи саме їх.

Як вважає Грицай О. [5], монополізація може мати декілька різних наслідків економічного характеру: позитивні результати як для монополій, споживачів і суспільства взагалі (покращення показників фінансово-господарської діяльності, покращення якості продукції, зниження цін за рахунок об'єднання дублюючих функцій, ефективної організації науково-дослідних робіт, консолідації видатків за однаковими статтями, маневрування фінансовими та іншими ресурсами), а також негативні результати у вигляді усунення конкуренції (монополізації ринку) або її обмеження. Крім того, можливі випадки, коли наслідки концентрації господарських структур для ринку будуть одночасно і позитивні, і негативні. Узагальнення позитивних та негативних наслідків існування монополії представлений на рис. 1.3.



**Рис. 1.3. Позитивні та негативні наслідки монополій**

*Джерело: побудовано автором на основі [21,10,].*

Важливою перевагою існування монополії є можливість отримання переваг на основі ефекту масштабу (зниження витрат на одиницю продукції/послуг при нарощенні обсягів діяльності). Варто зауважити, що саме стратегія найменших витрат стала запорукою успіху багатьох монопольних компаній: «Briggs and Stratton» – на ринку невеликих бензинових двигунів (компанія володіє 50% акцій світового ринку), «Lincoln Electric» – на ринку електрозварювального обладнання та запасних частин. З історії відомо чимало випадків, коли протягом декількох років ціни у монополізованих галузях знижувались у 7-20 разів [18, с. 32].

Поряд з цим, монополії призводять до ряду негативних наслідків, поміж яких: зростання цін вище ринкових та отримання додаткового прибутку монополістом за рахунок споживачів; зумовлюють зниження ринкової конкуренції; стримують зростання якості товарів та послуг; гальмують НТП; деформують господарські зв'язки. Негативні соціально-економічні наслідки монополізації економіки обумовлюють необхідність реалізації антимонопольної політики.

### 1.3. Антимонопольна політика: сутність, інструменти та інституційне забезпечення

Історія розвитку монополій є водночас і історією боротьби з ними. Світова практика боротьби з монополізмом почалася в 1889-1890 роках, коли були прийняті перші антимонопольні закони. Негативні результати монополізації виявилися відразу, і це особливо відчули широкі верстви населення. Такі настрої населення набули особливого розмаху в США, Канаді та Австралії, де процеси монополізації проходили найбільш швидко, а їх негативні наслідки були разючими. Саме тому в цих, а потім і в інших країнах були прийняті законодавчі акти, які поставили певні перешкоди монополістичному захопленню ринків.

Загалом, *антимонопольна політика* – економічна політика, спрямована на запобігання, обмеження та припинення монопольної діяльності, а також на розвиток конкуренції. Антимонопольна політика характеризується суб'єктами, об'єктами та інструментами регулювання (рис. 1.4).

Необхідною передумовою реалізації антимонопольної політики є її інституційне забезпечення. В Україні вироблення та реалізація антимонопольної політики є компетенцією КМУ та Міністерства економічного розвитку та торгівлі. Крім того, органами спеціальної компетенції у відповідній сфері є Антимонопольний комітет України та Національна комісія регулювання природних монополій. Крім того, активними суб'єктами формування та реалізації антимонопольної політики в Україні є громадські організації (об'єднання) роботодавців.

Основним завданням Антимонопольного комітету України є участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині:

- 1) здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції;

- 2) контролю за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів

господарювання та регулюванням цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій;

3) здійснення контролю щодо створення конкурентного середовища та захисту конкуренції у сфері державних закупівель та ін.



Рис. 1.4. Складові антимонопольної політики

Джерело: розроблено автором на основі [7,21,8].

В якості об'єктів антимонопольної політики виступають товарні ринки та дії суб'єктів господарювання.

Інструменти антимонопольної політики можна умовно поділити на адміністративні та економічні. Адміністративні інструменти антимонопольної політики мають заборонний або ж обмежувальний характер та передбачають прямий вплив на монополії в цілях стримування або ж зменшення їх впливу на ринку. В той же час, економічні інструменти антимонопольної політики передбачають встановлення обмежень щодо основних економічних показників діяльності (гранична ціна та рентабельність, квоти); задіяння макроекономічних

регуляторів, таких як податки, дотації, інвестиції, кредити, які визначають умови ведення господарської діяльності суб'єктів ринку. При цьому за формою регулювання всі інструменти умовно можна поділити на інструменти прямого та непрямого впливу.

Особливості розвитку та функціонування різних типів монополізованих ринків обумовлюють необхідність використання відповідних інструментів антимонопольної політики. Спираючись на особливості виникнення та функціонування різних типів монополій, а також наслідки їхньої діяльності, можна виокремити інструменти антимонопольної політики, направлені на кожен окремий ринок задля цільового регулювання кожного з них (рис. 1.5).



Рис. 1.5. Інструменти антимонопольної політики за типами монополізованих ринків (складено на основі [7, 13])

Джерело: розроблено автором на основі [7,21,8].

В залежності від правового змісту та процесуальних способів реалізації інструментів антимонопольної політики розрізняють американську, європейську та японську моделі (табл. 1.2).

## Національні моделі антимонопольної політики

| Напрямок регулювання                    | Моделі антимонопольної політики   |  |   | Україна                         |
|---|---|--|---|---------------------------------|
|   | американська (США)  | європейська (Велика Британія)                    | японська (Японія)   |                                 |
| Визначення монопольної ринкової позиції | Монополістом визнається фірма, ринкова частка якої становить  |  |   |                                 |
|   | 35% і більше  | 50% і більше                                     | 55% і більше  | 35% і більше                    |
| Дозвіл на злиття компаній               | Обов'язкове повідомлення антимонопольних органів, якщо частка об'єднаних фірм на ринку не перевищує 60% |  | Повідомлення про злиття бажане, але не обов'язкове, якщо частка на ринку не перевищує 40% |                                 |
| Фіксація цін                            | Заборонена  |  |   |                                 |
| Право на встановлення державою цін      | В енергетиці, системі зв'язку.  | В енергетиці, системі зв'язку, охороні здоров'я. | В сільському господарстві, освіті, енергетиці.  | В енерго- та електропостачанні. |

*Джерело: складено автором на основі [14]*

*Американська модель* відзначається суворістю здійснення контролю щодо захисту економічної конкуренції. В її основі лежить заборона монопольних практик, в структурі пріоритетів діяльності конкурентних відомств – підтримка конкуренції на національному ринку.

*Європейська модель* характеризується контролем та регулюванням монопольних утворень. Монополістична діяльність як така не заборонена, а допускається за умови, що суб'єктами буде дотримано всі норми, встановлені антимонопольним законодавством. В Європі підтримка конкуренції є не такою пріоритетною, як захист національних виробництв. В Європі допускаються деякі способи взаємодії між компаніями, що визнаються антиконкурентними у США.

*Японська модель* антимонопольної політики зосереджена на забезпеченні експортної експансії, тому підтримка на внутрішньому ринку не така значуща. Задля забезпечення захоплення і утримання позицій на міжнародному рівні допускаються різні форми взаємодії між компаніями (зокрема, картелі), не зважаючи на те, що вони суперечать інтересам вільної конкуренції як на внутрішньому, так і міжнародному ринках.

Українська модель антимонопольної політики лише формується, однак вже зараз, очевидно, що за своїми особливостями вона в більшій мірі відповідає європейській моделі.

## Розділ 2. Особливості та передумови монополізації економіки та товарних ринків в Україні

### 2.1. Особливості та передумови монополізації національної економіки

Інформаційною базою для дослідження особливостей монополізації національної економіки є звіти АМК України. Однак, *провести відповідне дослідження в довготривалій перспективі за єдиною методикою не вдасться, адже до 2015 р. АМК розраховував частки різних ринкових структур в межах національної економіки, водночас з 2016 р. звітність АМК опирається лише на результати опитування респондентів щодо оцінювання рівня конкуренції.*

Відповідно до звітних даних АМК на початку 2015р. на ринках з конкурентною структурою реалізовувалося 42,7% загального обсягу продукції в Україні; на ринках з ознаками колективного домінування або олігопольних ринках (на яких частка трьох найбільших суб'єктів господарювання перевищувала 50%) – 17 % (рис. 2.1).

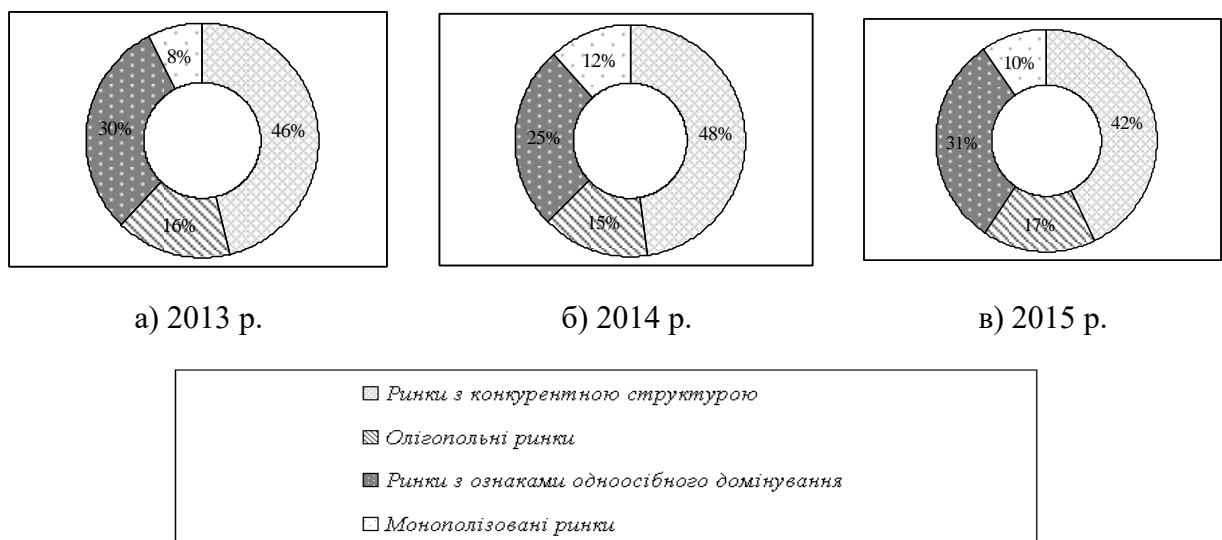


Рис. 2.1. Розподіл національного ринку за типами конкурентних структур  
Джерело: побудовано за даними [6]

На ринки з ознаками одноосібного домінування (на яких частка найбільшого суб'єкта господарювання становила понад 35%) припадало 30,8% загального обсягу реалізації продукції, 9,8% загального обсягу товарів, робіт і послуг реалізовувалося на монополізованих ринках (на яких частка

найбільшого суб'єкта господарювання становила понад 90%). Загалом, можна констатувати, що, на жаль, в Україні близько 57% внутрішнього ринку припадало на ринки з недосконалою конкуренцією.

Показово, що протягом 2013-2015 рр. частка ринків з конкурентною структурою суттєво зменшилась (з 46% до 42%). Натомість частка монополізованих ринків та ринків з ознаками одноосібного домінування дещо зросла.

Досить показовими в контексті дослідження монополізації національної економіки є результати опитування АМК суб'єктів господарювання. Показово, що переважна більшість підприємців у 2018 р. вказали на переважання внутрішньоукраїнської конкуренції. Лише 20% з них вважають внутрішню та зовнішню конкуренцію в національній економіці рівними, а 22% - вбачають переважання зовнішньої конкуренції над внутрішньою (рис. 2.2). При цьому протягом 2010-2018 рр. розподіл відповідей респондентів суттєво змінився щодо оцінювання рівня зарубіжної конкуренції, яка за оцінками збільшується з 13,9% до 22%, та внутрішньо української конкуренції (з 65,9% до 58%).

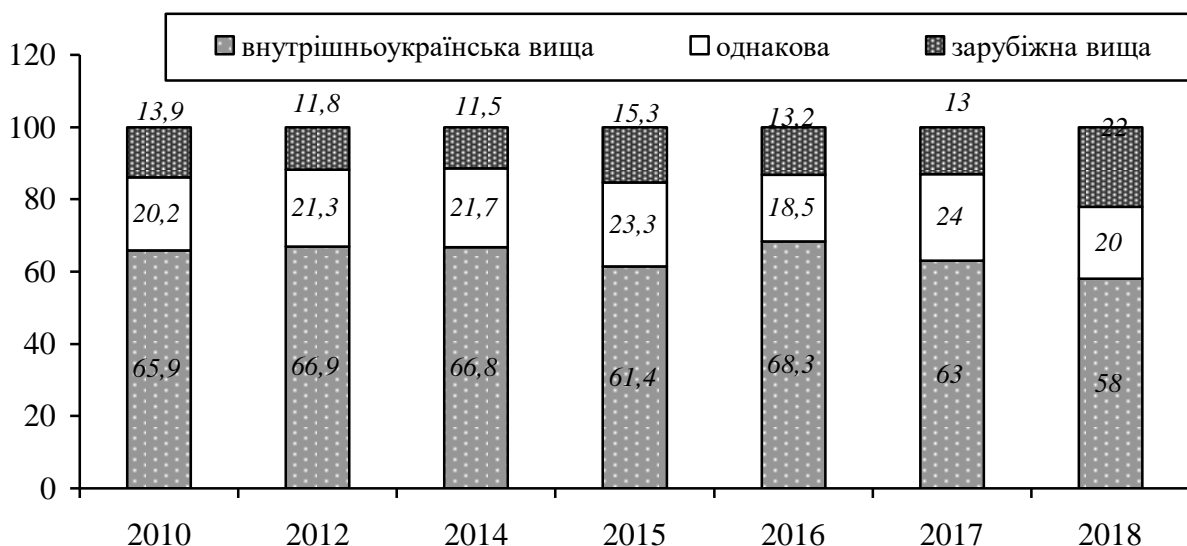


Рис. 2.2. Динаміка підприємницьких оцінок порівняльного впливу чинників зовнішньої і внутрішньої конкуренції на діяльність вітчизняних підприємств, 2008-2017рр., %

Джерело: побудовано за даними [6]

Структурні передумови конкуренції у різних галузях національної економіки демонструють суттєві відмінності. Традиційно високо-



конкурентними є ринки агропромислового комплексу (АПК), торгівлі. В той же час, значний рівень монополізації ринків спостерігається у паливно-енергетичному комплексі (ПЕК), транспорті та зв'язку (рис. 2.3).

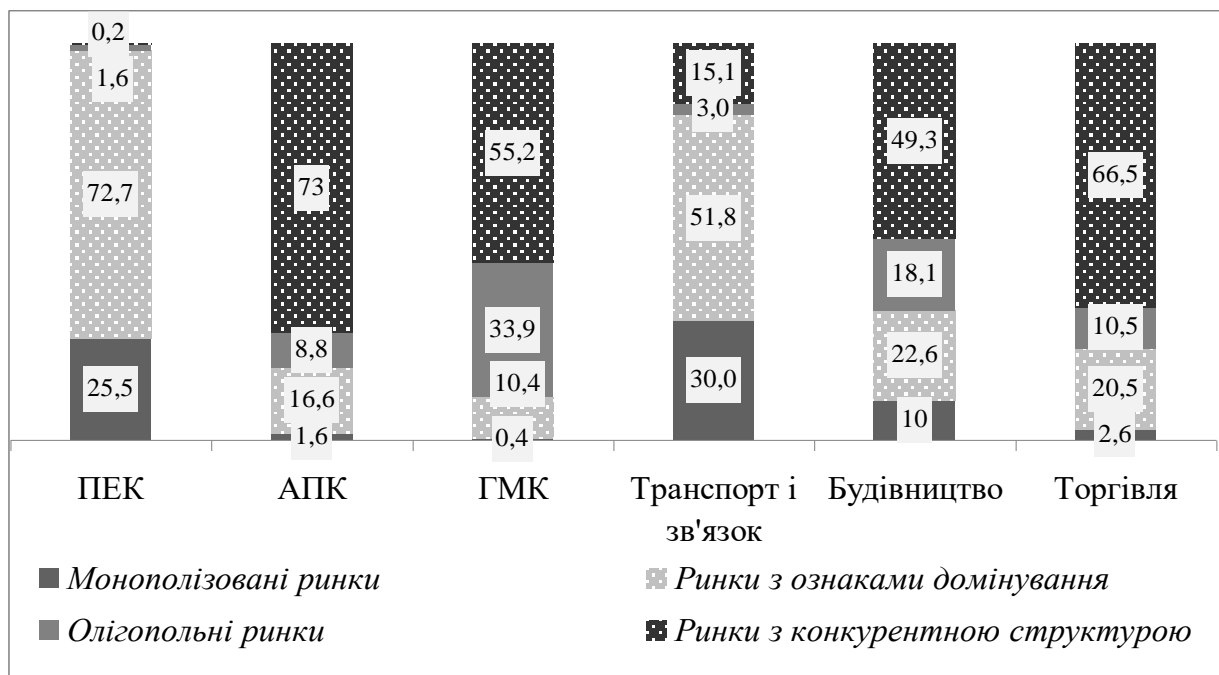


Рис. 2.3. Частки ринків з різними конкурентними структурами за секторами економіки у 2015 р., %

Джерело: побудовано автором за даними [6]

Найбільш несприятливою для конкуренції була структура товарних ринків паливно-енергетичного комплексу, в якому частка продукції, реалізована на конкурентних ринках, поступалася навіть сектору транспорту та зв'язку, де зосереджені основні ринки природних монополій. Близько 50-55% усіх реалізованих товарів на послуг припадає на конкурентні ринки в гірничо-металургійному комплексі (ГМК) та будівництві.

Аналіз результатів опитування суб'єктів господарювання щодо рівня конкурентної боротьби за галузевою та територіальною ознакою дає право сформулювати наступні висновки:

1) найвищий рівень внутрішньо-української конкуренції спостерігається у фінансовій та страховій діяльності та торгівлі; найнижчий – в машинобудуванні, паливно-енергетичному комплексі, та гірничо-металургійному комплексі;

2) найвищий рівень конкуренції з країнами далекого зарубіжжя має місце в

галузі машинобудування, найнижчий або ж практично відсутній – в паливно-енергетичному комплексі та будівництві;

3) найвищий рівень конкуренції з державами СНД за оцінками респондентів спостерігається в гірничо-металургійному комплексі та фінансовій та страховій діяльності; найнижчий – транспорті та зв'язку, паливно-енергетичному комплексі (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Частка респондентів з числа вітчизняних суб'єктів господарювання, які охарактеризували рівень конкуренції на галузевих ринках як високий, %<sup>1</sup> [6]

| Галузі промисловості України     | Внутрішньо-українська конкуренція, % |      |      | Конкуренція з країнами далекого зарубіжжя, % |      |      | Конкуренція з країнами СНД, % |       |      |
|----------------------------------|--------------------------------------|------|------|--|------|------|-------------------------------|-------|------|
|                                  | 2015                                 | 2016 | 2017 | 2015   | 2016 | 2017 | 2015                          | 2016  | 2017 |
| Гірничо-металургійний комплекс   | 44,4                                 | 42,9 | 33,3 | 55,6   | 50,0 | 33,3 | 87,5                          | 100,0 | 66,7 |
| Машинобудування                  | 0,0                                  | 71,4 | 22,2 | 33,3   | 42,9 | 85,7 | 66,7                          | 85,7  | 22,2 |
| Транспорт і зв'язок              | 44,2                                 | 30,8 | 36,4 | 18,0   | 13,3 | 33,3 | 50,0                          | 55,2  | 0,0  |
| Паливно-енергетичний комплекс    | 17,9                                 | 20,0 | 27,8 | 12,5   | 5,3  | 0,0  | 31,3                          | 42,1  | 0,0  |
| Будівництво                      | 60,9                                 | 47,8 | 41,7 | 11,1   | 6,3  | 11,1 | 63,2                          | 73,7  | 11,1 |
| Торгівля                         | 53,7                                 | 50,9 | 61,0 | 25,5   | 16,7 | 16,0 | 87,3                          | 75,6  | 11,1 |
| Телекомунікації                  | 36,8                                 | 30,0 | 30,0 | 33,3   | 10,0 | 11,8 | 64,3                          | 40,0  | 11,8 |
| Фінансова та страхова діяльність | 63,6                                 | 54,8 | 72,7 | 22,2   | 26,1 | 42,9 | 83,3                          | 87,5  | 50,0 |
| Агропромисловий комплекс         | 56,1                                 | 58,7 | 47,8 | 24,1   | 31,4 | 22,0 | 89,8                          | 90,0  | 21,1 |
| Промисловість                    | 44,6                                 | 44,0 | 58,5 | 17,4   | 17,7 | 25,9 | 84,3                          | 86,8  | 30,1 |

Джерело: побудовано автором за даними [6]

Найбільш розповсюдженими видами монополізованих утворень в Україні є природні монополії. Перелік суб'єктів природних монополій складається та ведеться АМК.

*Сфери діяльності суб'єктів природних монополій в Україні:*

- транспортування нафти і нафтопродуктів трубопроводами;
- транспортування природного і нафтового газу трубопроводами та його розподіл;
- транспортування інших речовин трубопровідним транспортом;
- передача та розподіл електричної енергії;

<sup>1</sup> У звіті АМК України за 2018 рік відповідна аналітика не представлена.

- користування залізничними коліями, диспетчерськими службами, вокзалами та іншими об'єктами інфраструктури, що забезпечують рух залізничного транспорту загального користування;
- управління повітряним рухом;
- зв'язок загального користування;
- централізоване водопостачання та водовідведення;
- централізоване постачання теплової енергії;
- спеціалізовані послуги транспортних терміналів, портів, аеропортів.

При цьому найбільша кількість суб'єктів природних монополій спостерігається в Полтавській, Херсонській та Київській областях (рис. 2.4).

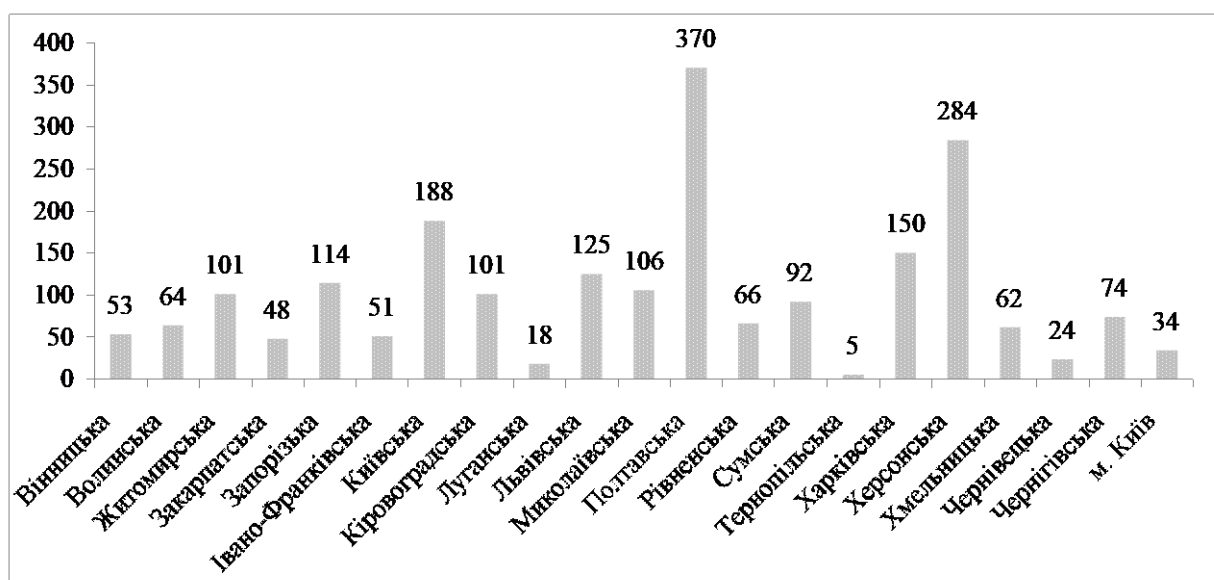


Рис. 2.4. Кількість суб'єктів природних монополій в регіонах України у 2018 р. (за даними АМК)

Найбільш поширеними формами прояву нерівних умов конкуренції, відповідно до даних проведеного дослідження, були отримання окремими учасниками ринку державної допомоги у вигляді субсидій або грантів, вибіркоче пільгове оподаткування, нерівні умови розподілу державних замовлень (рис. 2.5). Тобто, фактором монополізації національної економіки в значній мірі виступає непрозора державна економічна політика.

Показовими в контексті дослідження формування конкурентного середовища та демонополізації національної економіки є результати опитування українських підприємств (рис. 2.6).



Рис. 2.5. Оцінка суб'єктами господарювання форм прояву нерівних умов конкуренції в Україні, %

Джерело: побудовано авторами за даними [6]

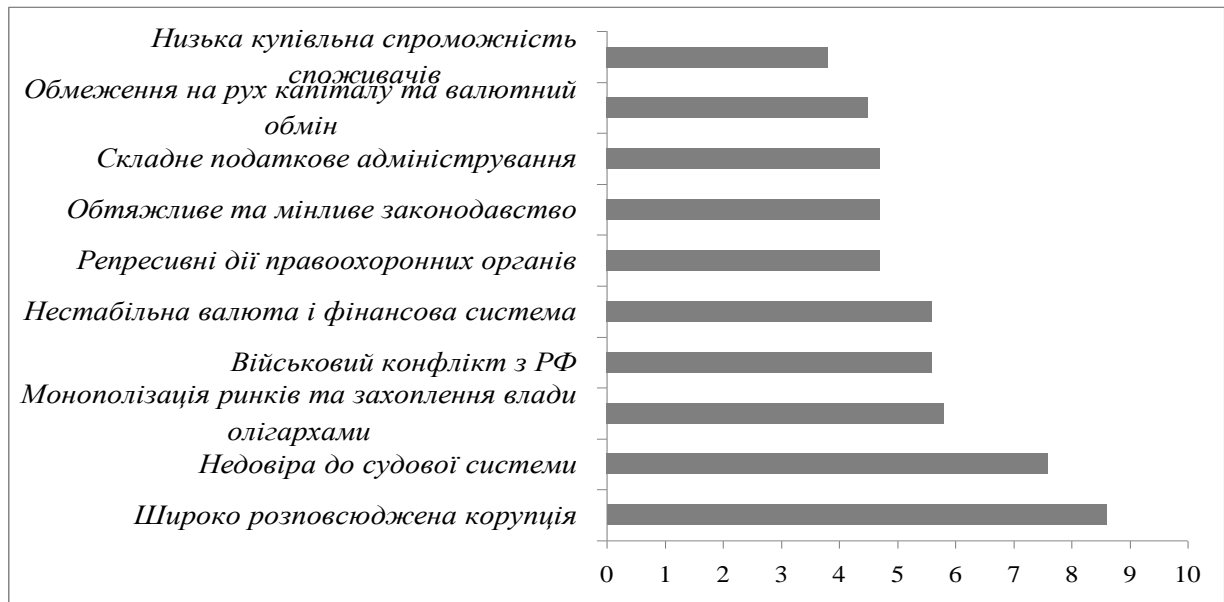


Рис. 2.6. Значимість перешкод до інвестування в економіку України за ступенем їх важливості

Джерело: опитування ЦЕС, EBA та Dragon Capital.

Зокрема, стримуючими факторами для інвестування в економіку України є корупція, недовіра до судової системи, а також монополізація ринків та захоплення влади олігархами.

Як свідчать дані (додаток В) найбільше порушень законодавства про захист економічної конкуренції спостерігається в таких галузях: ПЕК і ЖКГ; АПК; транспорт; будівництво та будівельні матеріали; збір, вивезення, перероблення та захоронення побутових відходів. У ЖКП та ПЕК найбільше порушень зафіксовано в сфері зловживання монопольним становищем та антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання, що зумовлено природною монополізацією ринку та недосконалістю системи керування природними монополіями. В галузі транспорту найбільше порушень зафіксовано в частині антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання, зловживанням монопольним становищем та антиконкурентних дій з боку органів влади (останнє обумовлено непрозорістю тендерів щодо визначення перевізників). Схожі зловживання мають місце і в галузі надання послуг із землевпорядкування та надання в оренду нерухомого майна. У секторі охорони здоров'я найбільше порушень ідентифікується як зловживання монопольним становищем.

Індикатором конкуренції та монополізації ринків є індекс економічної свободи (ІЕС), який є інструментом для поглибленого аналізу економік у всьому світі та розраховується на підставі 12 показників, згрупованих в чотири широкі категорії: верховенство права; обмеження уряду; регуляторна ефективність; відкритість ринків. Крім того, індикаторами конкуренції та монополізації ринків є субіндекси ІЕС: індекс свободи бізнесу та індекс інвестиційної свободи. Дослідження рейтингу держав за відповідними індексами (додаток Д) свідчить про вкрай низьку позицію України порівно з розвиненими європейськими державами, яка наближається до позицій таких низько розвинених держав як Зімбабве, Куба, Венесуела. Безумовно, такий низький рівень економічної свободи в Україні є фактором монополізації її економіки.

Як свідчать розрахунки, в державах ЄС наявний прямий зв'язок між показниками економічної та ринкової свободи і показниками людського розвитку, легкості ведення бізнесу, сприйняття корупції (додаток Е). При

цьому простежується досить чітка залежність:

- ⇒ чим менший індекс сприйняття корупції, тим більший рівень економічної та інвестиційної свободи;
- ⇒ чим вищий рівень людського розвитку, тим вищий рівень свободи бізнесу;
- ⇒ чим вищий індекс легкості ведення бізнесу, тим вищий рівень економічної свободи та свободи бізнесу;
- ⇒ чим вищий індекс глобальної конкурентоспроможності, тим вищий рівень економічної свободи та свободи бізнесу.

Дослідження позиції України за відповідними рейтинговими індексами (табл. 2.2) свідчить про вкрай низьку рейтингову позицію Україна має за індексом сприйняття корупції (120 з 180), яка наближається до низько розвинених держав.

Таблиця 2.2

Позиція України за індексом сприйняття корупції, людського розвитку та легкості ведення бізнесу як факторів економічної свободи (2018 р.)

| Показник                                 | Країни-лідери    |                |                   | Україна  | Країни-аутсайдери |     |       |
|--|------------------|----------------|-------------------|----------|-------------------|-----|-------|
| Індекс глобальної конкурентоспроможності | США              | 1 <sup>1</sup> | 85,6 <sup>2</sup> | 83/57    | Чад               | 140 | 35,5  |
|  | Сінгапур         | 2              | 83,5              |          | Ємен              | 139 | 36,4  |
|  | Німеччина        | 3              | 82,8              |          | Гаїті             | 138 | 36,5  |
| Індекс сприйняття корупції               | Данія            | 1              | 88                | 120/32   | Сомалі            | 180 | 10    |
|  | Нова Зеландія    | 2              | 87                |          | Сирія             | 178 | 13    |
|  | Фінляндія        | 3              | 85                |          | Південний Судан   | 178 | 13    |
|  | Сінгапур         | 3              | 85                |          | Ємен              | 176 | 14    |
|  | Швеція           | 3              | 85                |          | Північна Корея    | 176 | 14    |
|  | Швейцарія        | 3              | 85                |          | Судан             | 172 | 16    |
| Індекс людського розвитку                | Норвегія         | 1              | 0,953             | 88/0,751 | Нігер             | 189 | 0,354 |
|  | Швейцарія        | 2              | 0,944             |          | ЦАР               | 188 | 0,367 |
|  | Австралія        | 3              | 0,939             |          | Південний Судан   | 187 | 0,388 |
|  | Ірландія         | 4              | 0,938             |          | Чад               | 186 | 0,404 |
|  | Німеччина        | 5              | 0,936             |          | Бурунді           | 185 | 0,417 |
|  | Ісландія         | 6              | 0,935             |          | Сьєрра-Леоне      | 184 | 0,419 |
| Індекс легкості ведення бізнесу          | Нова Зеландія    | 1              | 86,8              | 64/70,2  | Сомалі            | 190 | 20,0  |
|  | Сінгапур         | 2              | 86,2              |          | Еритрея           | 189 | 21,6  |
|  | Гонконг          | 3              | 85,3              |          | Венесуела         | 188 | 30,2  |
|  | Данія            | 4              | 85,3              |          | Ємен              | 187 | 31,8  |
|  | Республіка Корея | 5              | 84,0              |          | Лівія             | 186 | 32,7  |
|  | США              | 6              | 84,0              |          | Південний Судан   | 185 | 34,6  |
|  | Грузія           | 7              | 83,7              |          | ЦАР               | 184 | 35,6  |

<sup>1</sup> Рейтинг держави

<sup>2</sup> Значення індексу

Джерело: побудовано автором за даними міжнародних рейтингів.

Враховуючи те, що даний індекс чинить суттєвий вплив на свободу бізнесу та інвестицій, можна стверджувати, що це є вагомим фактором економічної несвободи в Україні, що стримує демонополізацію її економіки. Дещо кращі рейтингові позиції Україна має за індексом людського розвитку та легкості ведення бізнесу (хоча порівняно з розвиненими державами вказані позиції України залишаються досить низькими). Відтак, можна стверджувати, що основним стримуючим фактором демонополізації національної економіки є корупція.

Аналіз позицій України за ІГК (табл. 2.3) свідчить про досить низьку конкурентоспроможність національної економіки (рейтингова позиція України у 2018 р. становила 83 зі 140 держав).

Таблиця 2.3

Позиція України за індексом глобальної конкурентоспроможності як фактору економічної свободи

| Індекс глобальної конкурентоспроможності |                              | Країни-лідери  | Ukraine  | Країни-аутсайтери   |
|--|------------------------------|--|--|---|
|  |                              |  | New Zealand (1 <sup>1</sup> /81,6)<br>Finland (2/81,0) | 57/83   |
| В тому числі в розрізі складових         | Інституції                   | New Zealand (81,6)   | 463  | Yemen (29,5)<br>Venezuela (27,3)                              |
|  | Інфраструктура               | Singapore (95,7)   | 701  | Chad (29,9)<br>Haiti (28,6)                                   |
|  | Впровадження ІКТ             | Korea (91,3)<br>Hong Kong (87,9)                             | 51   | Chad (12,8)<br>Liberia (14,9)                                 |
|  | Макроекономічна стабільність | Luxembourg, Lithuania,<br>Netherlands (100)                  | 559  | Angola (31,1)<br>Venezuela (0,0)                              |
|  | Здоров'я                     | Hong Kong (100)<br>Japan (100)                               | 72   | Zambia (35,8)<br>Sierra Leone (36,3)                          |
|  | Навички                      | Switzerland (87,3)<br>China (100)                            | 689  | Mali (34,1)<br>Yemen (34,4)                                   |
|  | Товарний ринок               | Singapore (81,2)<br>United States (73,8)                     | 553  | Angola (37,5)<br>Mauritania (39,4)                            |
|  | Ринок праці                  | United States (81,9)<br>Switzerland (80,4)                   | 595  | Yemen (37,6)<br>Chad (42,0)                                   |
|  | Фінансова система            | United States (92,1)<br>Hong Kong (90,1)                     | 487  | Yemen (37,2)<br>Burundi (42,2)                                |
|  | Розмір ринку                 | United States (99,2)<br>India (92,7)                         | 627  | Liberia (20,8)<br>Lesotho (24,8)                              |
|  | Динамізм бізнесу             | United States (86,5)<br>Germany (81,6)                       | 553  | Chad (28,6)<br>Venezuela (27,7)                               |
|  | Інноваційні можливості       | Germany (87,5)<br>United States (86,5)<br>Switzerland (82,1) | 39   | Angola (16,8)<br>Congo Democratic Rep. (18,8)<br>Haiti (20,3) |

<sup>1</sup> – рейтингова позиція держави за ІГК.

Джерело: узагальнено автором на основі публічних рейтингів держав.

При цьому найбільш проблемними факторами для формування економічної свободи є інноваційні можливості, фінансова система впровадження ІКТ, макроекономічна стабільність. За вказаними факторами Україна, на жаль, демонструє досить низьку позицію, що скоріше наближається до низько розвинених держав, а ніж до держав з середнім або ж

високим рівнем розвитку. Безумовно, така низька конкурентоспроможність національної економіки (в т.ч. за її факторними складовими) негативно впливає на рівень економічної свободи та є стримуючим фактором демонополізації національної економіки.

## 2.2. Дослідження рівня конкуренції на товарних ринках України

Ознаки монополізації в національній економіці демонструє *ринок мобільного зв'язку*. Як відомо, основними компаніями-операторами мобільного зв'язку в Україні є Київстар, Vodafone та Lifecell (рис. 2.6). При цьому частка компанії Київстар є найбільшою (49%). Значна частка ринку припадає також на компанію Vodafone (36%).

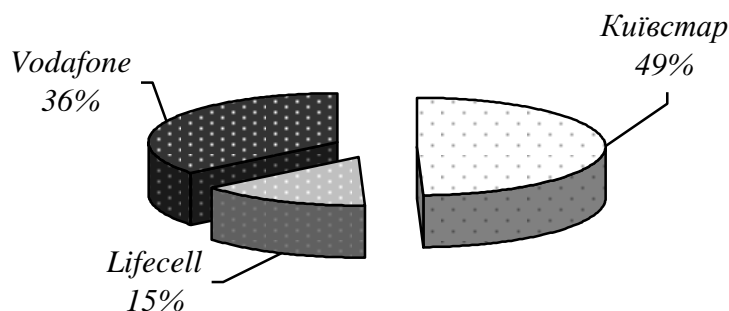


Рис. 2.6. Частки операторів на ринку мобільного зв'язку в Україні (за третій квартал 2018 р.), %

Фактично вказані компанії контролюють ринок мобільного зв'язку в Україні. І хоча, на перший погляд, на ринку мобільного зв'язку існує жорстока конкуренція в межах олігопольної конкурентної структури, в дійсності даний ринок має всі ознаки штучної монополії. Яскравим доказом цього є нещодавній одночасний перегляд тривалості кількості днів в періоді абонплати, що був зменшений компаніями Київстар та Vodafone одночасно та призвів до збільшення кількості абонентських платежів в місці.

Дослідження *ринку дистрибуції тютюнових виробів* в Україні демонструє всі ознаки монополії адже його повністю контролює компанія «Тедіс-Україна» (раніше «Мегаполіс») що є дистриб'ютором тютюнових виробів в Україні (рис. 2.7).



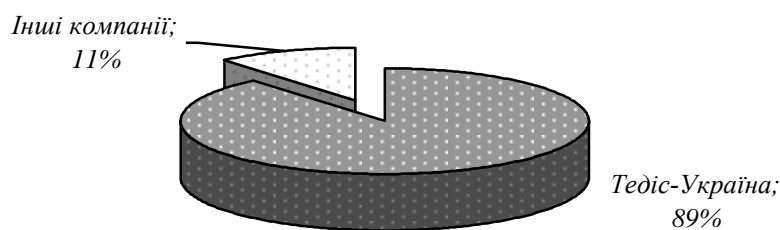


Рис. 2.7. Розподіл ринку дистрибуції тютюнових виробів в Україні (2017р.), %

Протягом багатьох років компанія «Тедіс-Україна» співпрацювала з міжнародними виробниками тютюнової продукції. У 2016 р. АМК оштрафував «Тедіс-Україна» на 431 млн. грн. за зловживання монопольним становищем (претензії були до встановлення цін).

За даними АМК ознаки ринку з обмеженою конкуренцією демонструє *ринок курятини*. Адже близько 38% сукупного ринку курятини в Україні контролює компанія ПАТ «Миронівський хлібопродукт» (рис. 2.8). І хоча на ринку наявні інші компанії, однак їх індивідуальні частки є суттєво нижчими, що надає можливості зловживання на ринку з боку монополіста.

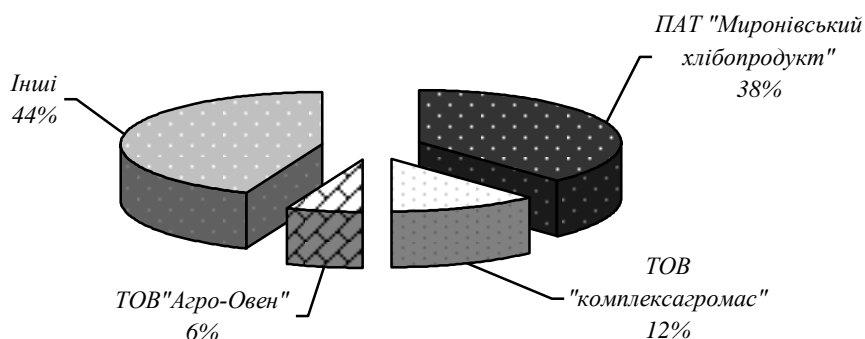


Рис. 2.8. Розподіл часток ринку курятини між найбільшими учасниками ринку (2017р.), %

Недостатній рівень конкуренції демонструє і *ринок олії рафінованої* в Україні адже 56% оптових продажів на ньому контролює дві компанії – ДП «Сантрейдер» та ТОВ «Кернел-Трейд». З огляду на важливу соціальну значимість даного ринку, посилення конкуренції на ньому є особливо значимим.

Дослідження *ринку дистрибуції фармацевтичних товарів* в Україні демонструє ознаки ринку з обмеженою конкуренцією так як компанії «Оптима-Фарм» та «БаДМ» контролюють 60% усього ринку (рис. 2.10).

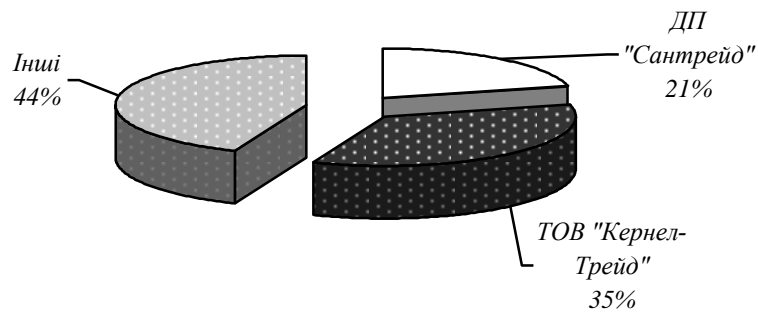


Рис. 2.9. Розподіл частки ринку олії рафінованої бутильованої (оптовий продаж) між основними учасниками (2017 р.), %

Попри те що існують інші компанії, їхні частки на ринку не достатні для того, щоб створити реальну конкуренцію на ринку двом ринковим гігантам, що дає значні переваги останнім.

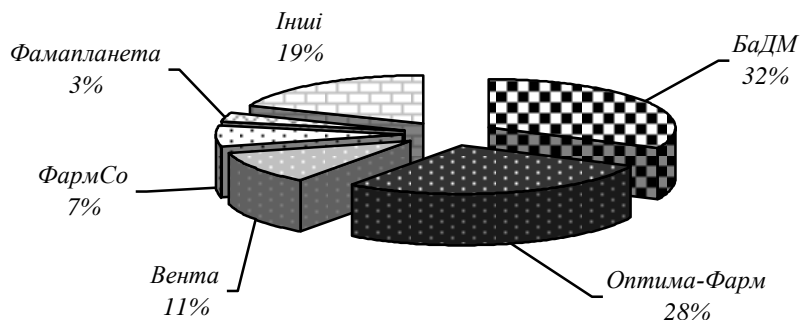


Рис. 2.10. Розподіл ринку дистриб'юції фармацевтичних товарів (2017 р.), %

Досить цікавим з точки зору рівня конкурентної боротьби є ринок бензину. Адже, на перший погляд, на ньому існує досить значна кількість різних компаній, жодна з яких не має змоги контролювати ринок (рис. 2.11).

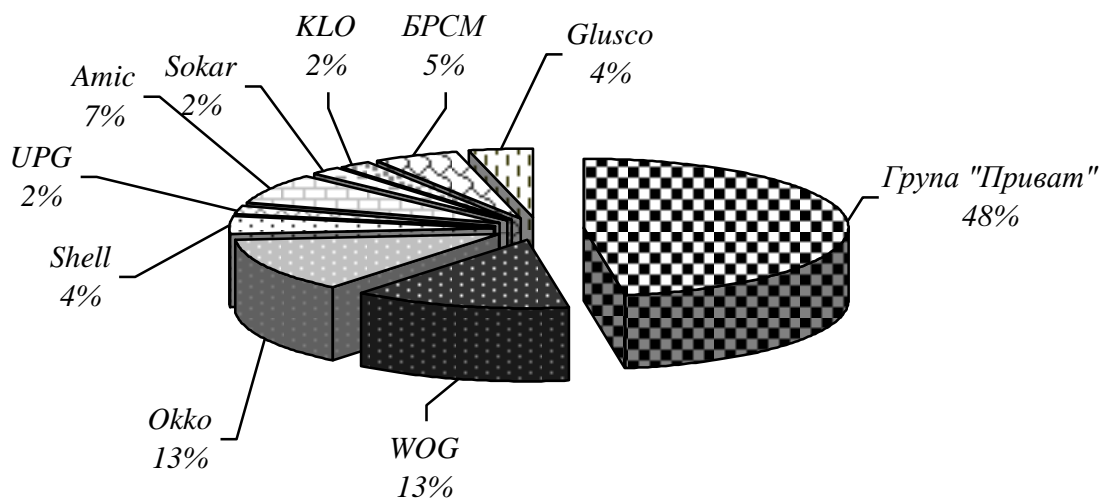


Рис. 2.11. Розподіл ринку АЗС в Україні (2018 р.), % до всього АЗС

Однак, в дійсності група «Приват» володіє майже кожною другою АЗС в Україні що порівняно з часткою АЗС інших компаній є суттєво більше. Тобто, дана компанія може впливати на ринок бензину в Україні. З урахуванням значимості бензину як стратегічно важливого пального це потребує особливої уваги АМК України.

Таким чином, на жаль, значна кількість ринків в Україні демонструє ознаки обмеженої конкуренції або ж монополії.

### **Розділ 3. Втрати від монополізації економіки та напрями удосконалення антимонопольної політики в Україні**

#### **3.1. Соціально-економічні втрати від монополізації економіки України**

Монополізація національної економіки негативно впливає на її економічне зростання, що створює перешкоди для зростання соціальних стандартів. Величину економічних втрат від монополізації економіки України точно обґрунтувати достатньо складно. Оцінки науковців щодо величини втрат ВВП внаслідок монополізації економіки різняться. Так, відповідні втрати оцінюються на рівні від 10% [17] до 33,2% від ВВП [4]. Якщо в основу розрахунків покласти нижню та верхню межу втрат від монополій, то щорічно економіка України втрачає грошову масу товарів і послуг на сотні мільярдів гривень (рис. 3.1).

Так, у 2017 р. відповідні втрати склали від близько 300 до 990 млрд. грн., а в 2018 р. – від 356 до 1182,1 млрд. грн. Підприємства-монополісти таким чином здійснюють перерозподіл доходів на свою користь у вигляді так званого «монопольного податку». Це спричиняє зростання диференціації населення за доходами. Так, якщо у США 1% американців володіють 40% національного багатства, то в Україні 1% найбагатших українців, яким належать підприємства-монополісти, володіє 70% національного багатства [18].

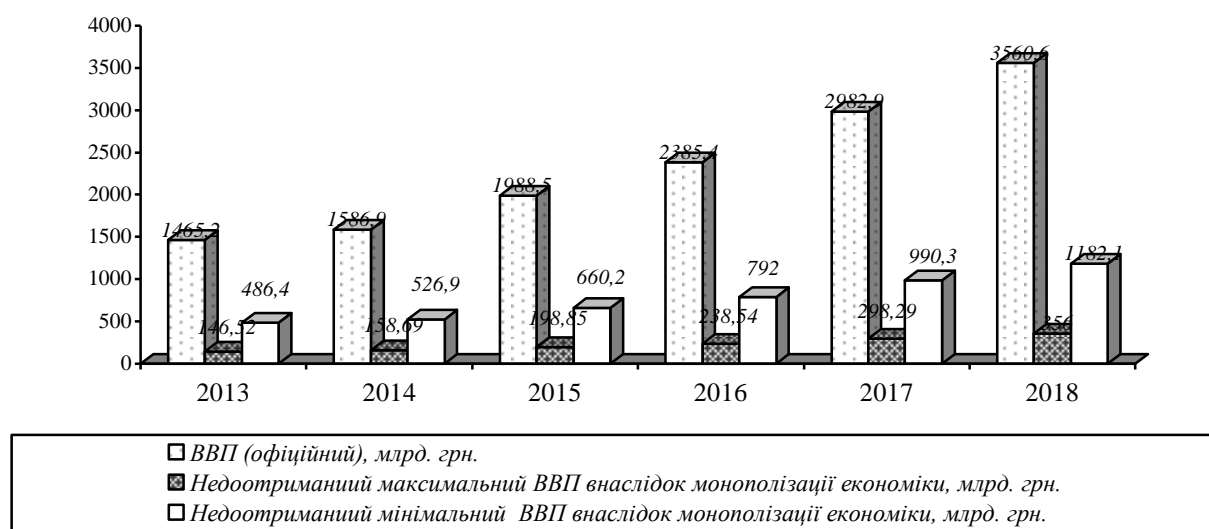


Рис. 3.1. Співвідношення офіційного та недоотриманого ВВП внаслідок монополізації економіки України

Джерело: розраховано автором.

В свою чергу, негативним наслідком недоотримання ВВП внаслідок монополізації економіки є фіскальні втрати бюджету та фондів соціального страхування. Так, відповідно до рівня податкового навантаження в Україні (додаток Є) можна стверджувати, що зведений державний бюджет та фонди соціального страхування зазнають значних фіскальних втрат, які у 2018 р. відповідно склали 98,6-327,4 млрд. грн. та 22,8-75,7 млрд. грн. (рис. 3.2).

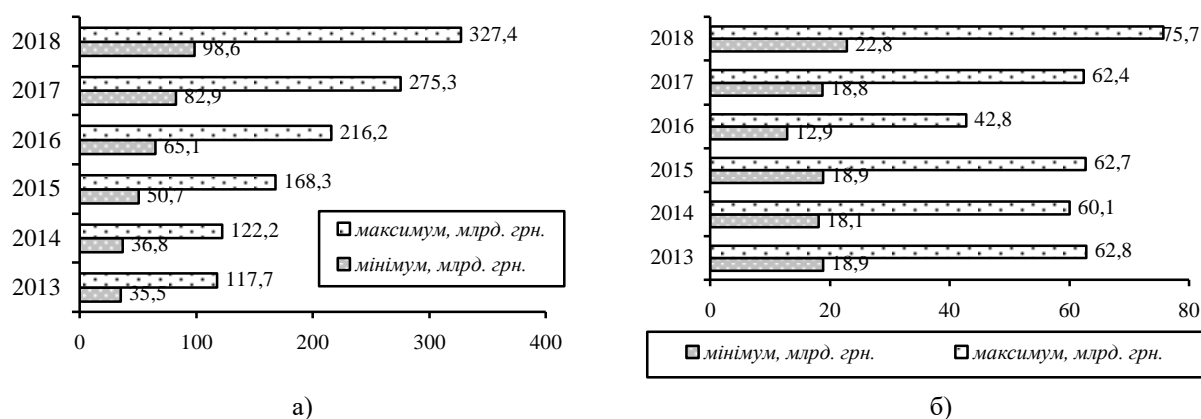


Рис. 3.2. Фіскальні втрати внаслідок монополізації економіки України: а) зведеного державного бюджету; б) фондів соціального страхування

Джерело: розраховано автором.

Наслідком фіскальних втрат бюджету та фондів соціального страхування внаслідок монополізації економіки є зменшення вторинних доходів населення - пенсій, соціальних виплат, стипендії, грошового забезпечення військовослужбовців, зарплати в бюджетній сфері (рис. 3.3). Зокрема, внаслідок

монополізації економіки у 2018 р. працівники бюджетної сфери недоотримали в якості оплати праці від 21,3 до 70,8 млрд. грн.; пенсіонери та інші категорії населення, які отримують соціальні виплати – від 23,7 до 78,8 млрд. грн.

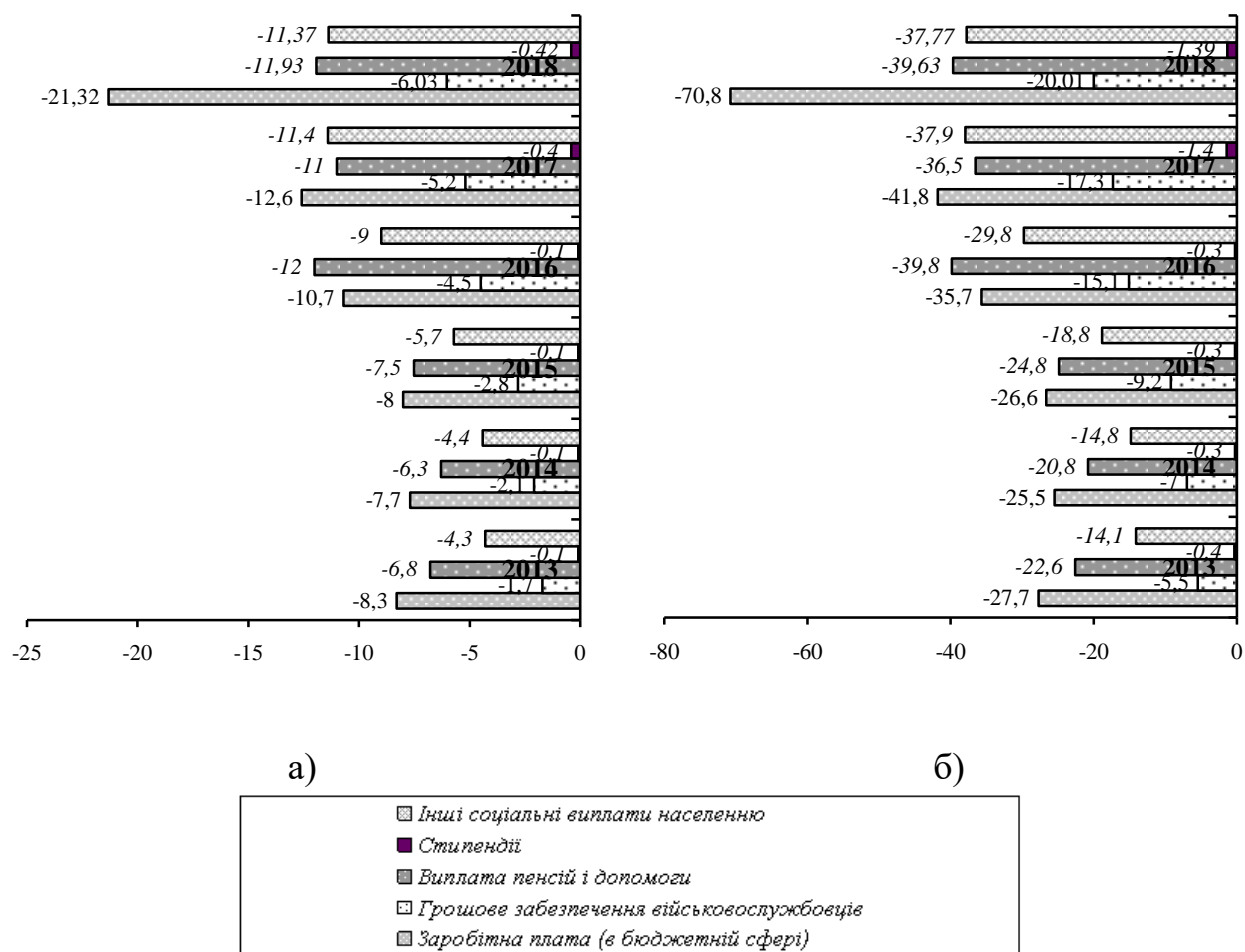


Рис. 3.3. Зменшення вторинних доходів населення внаслідок монополізації національної економіки: а) мінімум; б) максимум

Джерело: розраховано автором.

У свою чергу, зменшення вторинних доходів населення зменшує платоспроможність споживачів, веде до скорочення внутрішнього попиту на товари і послуги, а відтак і негативно впливає на зростання внутрішнього ринку. Причому знижується рівень споживання не стільки монопольних товарів (у споживача немає альтернативи), скільки має місце скорочення попиту на продукцію інших галузей, особливо тих, які створюють високу додану вартість.

Крім того, монополії в Україні стримують інноваційно-інвестиційний розвиток економіки. Унаслідок монополізації стратегічно важливих для

економічного зростання та забезпечення економічної безпеки країни ринках України так і не вдалося здійснити інвестиційного та інноваційного прориву, змінити структуру економіки на користь наукомістких галузей [17].

### 3.2. Напрями удосконалення антимонопольної політики в Україні

Питання про ступінь державного впливу на діяльність монополістів призвело до значних дискусій та неоднозначних суджень. У звіті Глобальної конкурентоспроможності за 2018 р. виділено «Індекс домінування на ринку» який оцінює якість антимонопольної політики, сприяння чесній конкуренції та їх вплив на ефективність ринку товарів та послуг для 140 країн світу (табл. 3.1). Дані таблиці свідчать, що кожна з моделей антимонопольної політики є ефективною, адже країни-представники різних підходів знаходяться серед лідерів цього рейтингу.

Таблиця 3.1

Індекс ефективності антимонопольної політики /домінування на ринку/ (2018 р.)

| Рейтингова позиція | Держава                  | Значення індексу |
|--------------------|--------------------------|------------------|
| 1                  | Швейцарія                | 83.2             |
| 2                  | Японія                   | 81.6             |
| 3                  | Сполучені Штати          | 78.4             |
| 4                  | Німеччина                | 75.8             |
| 5                  | Італія                   | 74.6             |
| 6                  | Нідерланди               | 71.3             |
| 110                | Україна                  | 37.8             |
| 111                | Тринідад і Тобаго        | 37.7             |
| 112                | Філіппіни                | 37.6             |
| 113                | Боснія і Герцеговина     | 36.2             |
| 122                | Ботсвана                 | 33.2             |
| 123                | Зімбабве                 | 33.0             |
| 124                | Північна Македонія       | 32.9             |
| 126                | Албанія                  | 32.8             |
| 127                | Домініканська республіка | 32.2             |

*Джерело: побудовано автором на основі [22].*

Проте, є багато країн, які ще не сформували ефективну антимонопольну політику, хоча й використовують певні прогресивні світові підходи. На жаль, серед них і Україна, яка поклавши в основу національної антимонопольної політики європейську модель, демонструє низьку її ефективність. Потенціал антимонопольного регулювання використовується не у повній мірі, що

сповільнює інноваційний розвиток та конкуренцію на внутрішньому та міжнародному ринку.

Варто зауважити, що в Україні діє Загальнодержавна програма розвитку конкуренції на період 2014-2024 рр., яка має ряд особливостей (додаток Ж). Вона зорієнтована на демонополізацію національної економіки та посилення конкуренції. Все ж, її успішна реалізація, на думку багатьох науковців, потребує зміни та удосконалення певних складових антимонопольної політики. Зокрема, *для підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної економіки необхідно спрямувати максимальні зусилля на зниження рівня її монополізації. Першочерговими діями в цьому напрямі мають стати:*

- ⇒ усунення будь-яких форм преференцій для монопольних підприємств (державні програмні заходи не повинні порушувати конкуренцію шляхом створення більш привабливих умов ведення бізнесу для окремих компаній);
- ⇒ звільнення підприємницької діяльності від безпосереднього впливу бюрократії шляхом ліквідації адміністративних бар'єрів (дасть змогу вирішити одночасно два завдання – стимулюватиме активізацію підприємницької активності та сприятиме зниженню рівня корупції);
- ⇒ створення додаткових економічних стимулів для залучення інвестицій, передусім у монополізовані галузі економіки;
- ⇒ підвищення ефективності діяльності антимонопольного органу (визначити на законодавчому рівні детальні процедури реалізації повноважень АМК для проведення раптових перевірок щодо можливих порушень законодавства у сфері конкуренції);
- ⇒ формування прозорої та недискримінаційної системи регулювання природних монополій (перш за все в сфері ціноутворення);
- ⇒ реалізація заходів, спрямованих на розвиток культури конкуренції в українському суспільстві;
- ⇒ подолання зрощення бізнесу із владою з метою підвищення дієвості рішень Антимонопольного комітету України;

Крім того, діяльність Антимонопольного комітету має бути спрямована

на розширення та поглиблення співпраці України з відомствами інших держав та міжнародними організаціями у сфері захисту економічної конкуренції (Організація економічного співробітництва та розвитку; Конференція ООН з питань торгівлі та розвитку).

Таким чином, модернізація сучасної системи антимонопольного регулювання ринків України дозволить досягнути зростання рівні конкуренції, яка є фактором соціально-економічного прогресу.



## Висновки

У загальному розумінні під монополією варто розуміти явище концентрації виробництва чи продажу будь-якого товару що веде до контролю за відповідними сегментами ринку.

За критерієм причинності (методами монополізації) монополії бувають природними, адміністративними, економічними, технологічними, інноваційними, штучними. Серед основних позитивних соціально-економічних наслідків існування монополій варто відмітити: переваги у виробничо-збутових витратах на основі ефекту масштабу, суттєвий внесок у ВВП країни, ширші можливості інвестування та виходу на міжнародні ринки тощо. До негативних наслідків існування монополій варто віднести: зниження конкуренції, можливість встановлення монополюю високих цін, здатність до уповільнення НТП та ін. Негативні наслідки монополій переважають, що обумовлює необхідність реалізації антимонопольної політики, яка спрямована на запобігання, обмеження та припинення монополюю діяльності, а також на розвиток конкуренції.

В Україні близько 57% внутрішнього ринку припадає на ринки з недосконалою конкуренцією. Протягом 2013-2015 рр. частка ринків з конкурентною структурою суттєво зменшилась (з 46% до 42%). Опитування підприємців в Україні свідчить про переважання внутрішньоукраїнської конкуренції. Значний рівень монополізації ринків спостерігається у паливно-енергетичному комплексі, транспорті та зв'язку.

Найбільш розповсюдженими видами монополізованих утворень в Україні є природні монополії. Найбільш поширеними формами прояву нерівних умов конкуренції є отримання окремими учасниками ринку державної допомоги у вигляді субсидій або грантів, вибіркоче пільгове оподаткування, нерівні умови розподілу державних замовлень.

Індикаторами конкуренції та монополізації ринків є індекс економічної свободи та його субіндекси (індекс свободи бізнесу та індекс інвестиційної свободи), рейтингова позиція України за якими є досить низькою. Основним

факторами монополізації економіки України є низька її конкурентоспроможність та високий рівень корупції.

Ознаки обмеженої конкуренції та монополізації демонструють ринки мобільного зв'язку, дистрибуції тютюнових виробів, курятини, олії рафінованої, дистрибуції фармацевтичних товарів, бензину тощо.

Монополізація національної економіки негативно впливає на її економічне зростання, що створює перешкоди для зростання соціальних стандартів. Наслідком монополізації економіки України є втрати ВВП від 10% до 33,2%, що обумовлює значні фіскальні втрати бюджету та фондів соціального страхування. В свою чергу, фіскальні втрати зумовлюють зменшення пенсій, соціальних виплат, стипендії, грошового забезпечення військовослужбовців, зарплати в бюджетній сфері, а відтак – зменшує платоспроможність споживачів та внутрішній попит на товари і послуги.

Потенціал антимонопольного регулювання в Україні використовується не у повній мірі. До пріоритетних напрямів удосконалення антимонопольного регулювання в Україні варто віднести: усунення будь-яких форм преференцій для монопольних підприємств; звільнення підприємницької діяльності від безпосереднього впливу бюрократії шляхом ліквідації адміністративних бар'єрів; створення додаткових економічних стимулів для залучення інвестицій у монополізовані галузі економіки; формування прозорості та недискримінаційної системи регулювання природних монополій; розвиток культури конкуренції в українському суспільстві.

## Список використаних джерел

1. Антимонопольно-конкурентна політика: теорія і практика // Збірник наукових праць. Вип. 1. – К.: Фенікс 2006.- 264 с.
2. Антимонопольно-конкурентна політика: теорія і практика // Збірник наукових праць. Вип. 1. – К.: Фенікс 2006.- 264 с.
3. Герасименко А. Еволюція теорії конкуренції в історії економічної думки XVIII–XX століть / А. Герасименко // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. - 2009. - № 1. - С. 102-114. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu\\_2009\\_1\\_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2009_1_15)
4. Герасименко А.Г. Ринкова влада в умовах трансформації економічних систем: Автореферат дисерт. На здобуття наук. ступ. докт. екон. наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. – К.: КНТЕУ. – 2015. – с. 20
5. Грицай О. В. Антимонопольний контроль за концентрацією господарських структур на рівні регіону : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.10.01 / О. В. Грицай / НАН України. Ін-т екон.-прав. дослідж. – Донецьк 2002. – 21 с.
6. Звіти Антимонопольного комітету України за 2013-2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/>
7. Кирилук А.О. Державне регулювання монополізованих ринків України // Бізнес-інформ 2014.- №11. - С. 30-35.
8. Клименко А. В. Антимонопольна і конкурентна політика держави: інституціональний аспект : автореф дис. ... канд. економ. наук : 08.00.03 / Клименко Антон Вікторович. – Донецьк 2011. – 20 с.
9. Конкурентоспроможність національної економіки. Монографія / За ред. Б.Є. Кваснюка. – К.: Фенікс 2005. – 582с.
10. Лагутін В. Монополія та конкурентна політика: політико-економічні проблеми / В. Лагутін // Економічна теорія. - 2015. - № 4. - С. 89-97. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte\\_2015\\_4\\_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte_2015_4_12)
11. Околович О.М. Особливості функціонування монополізованих ринків України // Економічний простір 2009. - № 24.- С. 45-52.
12. Піндайк Р. Рубінфельд Д. Мікроекономіка / Пер. з англ. А. Олійник І. Дзюб. – К.: Основи. – 1997. – 300с.
13. Розанова Н.М. Эволюция взглядов на конкуренцию и практика антимонопольного регулирования: опыт стран с развитой рыночной экономикой / Н.М. Розанова // Экономический журнал. – 2011. - №2. – С. 24-48

14. Рудич О. Вплив антимонопольної політики держави на розвиток національної економіки // Галицький економічний вісник. – Тернопіль:ТНТУ 2014. – Том 46. - №3. – С. 40-46.
15. Смит А. Исследование о причинах и богатстве народов (книги I-III) / Адам Смит. – М. : Наука 1992. – 572 с. – С. 181.
16. Трансформація моделі економіки України (ідеологія протиріччя перспективи). Інститут економічного прогнозування / За ред. В.М. Геєця. – К.: Логос. – 1999. – 340с.
17. Филюк Г. М. Високий рівень монополізації української економіки – бар'єр на шляху підвищення рівня її конкурентоспроможності / Г. М. Филюк // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. - 2015. - Вип. 10. - С. 102-109. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkpnuen\\_2015\\_10\\_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkpnuen_2015_10_19)
18. Филюк Г.М. Конкуренція і монополія в епоху глобалізації: Монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка 2009. – 404 с. – С. 12–14.
19. Філон М. М. Дослідження економічної сутності конкуренції її вплив на формування структури ринку в національній економіці / М. М. Філон // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. - 2016. - Вип. 17(4). - С. 40-43. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu\\_en\\_2016\\_17%284%29\\_\\_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2016_17%284%29__11)
20. Хайман Д.Н. Современная микроэкономика: анализ и применение. В 2-х томах. Т. 2. Пер. с англ. – М.: Финансы и статистика 1992. – 200с.
21. Юрчик Г. М. Комар С. О. Монополії в економіці: теоретичний аспект та реалії в Україні // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування 2017. - (3(79)). - С. 117-128.
22. Global Competitiveness Report 2017-2018, available at: [http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global\\_Competitiveness\\_Report\\_2015-2016.pdf](http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf)

# ДОДАТКИ


## Генезис економічних вчень про конкуренцію та монополію

| Школа економічної теорії           | Представники  | Вчення про монополію та конкуренцію   |
|------------------------------------|---|---|
| Класична школа                     | Ф. Кене, У. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Ст. Мілль   | <i>Конкуренція і монополія</i> розглядалися як протилежності. Вважали, що конкуренція є «силою», яка встановлює ринкову ціну на «природному» рівні. Монополія розглядалась як повне заперечення ринку. Заклали основи поведінкового та структурного аналізу конкуренції і монополії. <i>Слабким місцем</i> дослідників були абсолютизація принципу вільної конкуренції та дихотомічний підхід до аналізу взаємозв'язку «конкуренція-монополія».   |
| Історична школа                    | Ф. Клейнвехтер, К. Бюхер, Л. Brentano, Л. Поле, В. Зомбарт, М. Вебер, М. Туган-Барановський, В. Кеннінгем | Аналіз конкуренції і монополії проводився на основі еволюційно-історичного підходу. <i>Монополії</i> розглядалися як великі господарські об'єднання (трести, синдикати, картелі, концерни) внаслідок зростання концентрації виробництва і загострення конкурентної боротьби, пов'язані з прагненням до зниження ризику і невизначеності. Основним <i>внеском</i> школи є постановка проблеми державного регулювання капіталістичних монополій. <i>Слабкою стороною</i> школи вважається описовість концепції конкуренції і монополії. |
| Марксистська                       | К. Маркс, Ф. Енгельс, Р. Гільфердінг  | Доводили, що загострення конкурентної боротьби веде до концентрації виробництва, а відтак – до <i>монополізації економіки</i> . Монополії – це великі господарські об'єднання, які підкорюють власним економічним інтересам усі інші верстви суспільства. До <i>слабких сторін</i> школи належить абсолютизація конфліктних наслідків, теза про антагонізм класових інтересів, абсолютизація процесів концентрації і ролі великих господарських структур у розвитку капіталізму.  |
| Неокласична школа та неолібералізм | А. Маршалл, А. Пігу, Дж. Кларк, Дж. Хікс, Й. Шумпетер   | Доведено нереалістичність моделі досконалої конкуренції. <i>Конкуренцію</i> розглядали як суперництво «старого» з «новим», а <i>монополію</i> – як тип ринку, що характеризується єдиним продавцем. Серед <i>недоліків</i> вчення виділяють абсолютизацію структурних ознак монополії та абстрагування від її соціально-економічної природи.  |
| Інституціоналізм                   | Т. Веблен, Дж. Коммонс, Г. Мінз, Дж. Гелбрейт, Б.   | Вважали, що <i>монополія</i> – це велика багатогалузева компанія, яка втілює в собі економічну силу, підпорядковує інших суб'єктів власним економічним інтересам і здатна суттєво впливати на суспільні процеси. У дослідженнях робили акцент на провідній ролі великих корпорацій Основними <i>недоліками</i> їх вчення були абсолютизація ролі великих корпорацій у суспільстві та слабка формалізація аналізу.   |
| Неоінституціоналізм                | Р. Коуз, Д. Норт, К. Ерроу, О. Уільямсон, К. Менар, Дж. Б'юкенен  | <i>Монополію</i> розглядали як результат взаємозалежності контрагентів і неоднакової їх економічної сили. Переважав прагматизм конкурентної поведінки. Основний акцент робився на поведінковій стороні і контрактній природі монополії. Введено в аналіз фактор інформації і транзакційних витрат та постановку дилеми «ефективність – монополія». Слабкою стороною є поступовий відхід від даної проблематики.   |

Джерело: узагальнено автором на основі [13,18, 10]

## Типи ринкових структур (конкуренції)

| Характеристика                        | Типи конкурентних структур на ринку      |   |  |  |
|---------------------------------------|--|---|--|--|
|                                       | ринок досконалої конкуренції             | ринки недосконалої конкуренції                    |  |  |
|                                       | <b>вільна конкуренція</b>                | <b>монополістична конкуренція</b>                 | <b>олігополістична конкуренція</b>                         | <b>чиста монополія</b>                               |
| Кількість та розмір фірми             | Багато малих господарюючих суб'єктів     | Декілька великих та малих господарюючих суб'єктів | Невелике число великих та середніх господарюючих суб'єктів | Один господарюючий суб'єкт                           |
| Тип і характер продукції              | Однорідна стандартизована продукція      | Різномірною диференційована продукція             | Стандартизована або диференційована продукція              | Унікальна продукція, яка не має ефективних заміників |
| Контроль над ціною з боку конкурентів | Відсутній                                | Діапазон контролю цін вузький                     | Діапазон цін залежить від рівня узгодженості дій           | Значний  |
| Характеристика попиту                 | Підвищена еластичність попиту            | Еластичний попит                                  | Еластичний або малоеластичний попит                        | Нееластичний   |
| Нецінова конкуренція                  | Нецінові методи конкуренції обмежені     | Використовуються конкурентні переваги             | Типова, особливо за диференційованої продукції             | Обмежена інформаційною рекламою                      |
| Доступність інформації                | Висока інформаційна забезпеченість ринку | Деякі види інформації обмежені                    | Найбільш доступна великим фірмам                           | Високий рівень обмежень                              |
| Умови входу на ринок                  | Бар'єри для організації бізнесу відсутні | Незначні вхідні бар'єри                           | Існування суттєвих перешкод існування бізнесу              | Вхід заблокований                                    |

 - ринкові структури, які є «проміжними» між вільною конкуренцією та чистою монополією; є передумовою для формування монополій.

Джерело: побудовано автором на основі [191]

Структура припинених АМК порушень законодавства про захист економічної конкуренції за ВЕД у 2018 р., %

| Ринок   | Антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання | Зловживання монопольним становищем | Антиконкурентні дії органів влади | Недобросовісна конкуренція | Всього разом з іншими |
|---|--|------------------------------------|-----------------------------------|----------------------------|-----------------------|
| АПК   | 21,6   | 2,8                                | 8,6                               | 43,4                       | 28,1                  |
| Будівництво та будівельні матеріали                           | 26,2   | 0,5                                | 1,8                               | 0,6                        | 5,5                   |
| Зв'язок та телекомунікації                                    | 0,4  | 0,5                                | 0,4                               | 1,8                        | 2,0                   |
| Охорона здоров'я, лікарські засоби та медичні засоби          | 2,3  | 7,9                                | 0,2                               | 5,3                        | 7,5                   |
| Промисловість   | 5,7  | 0,9                                | 0,2                               | 3,0                        | 2,7                   |
| Послуги землевпорядкування та послуги оренди нерухомого майна | 0,4  | 3,2                                | 15,6                              | 0,0                        | 2,2                   |
| Ритуальні послуги   | 0,0  | 1,4                                | 1,6                               | 3,0                        | 1,5                   |
| Транспорт   | 8,4  | 5,5                                | 3,1                               | 3,0                        | 5,3                   |
| Фінансова та страхова діяльність                              | 0,8  | 0,9                                | 0,2                               | 0,6                        | 2,3                   |
| ПЕК і ЖКГ   | 7,2  | 72,2                               | 37,9                              | 2,4                        | 16,8                  |
| Інші ринки  | 27,0   | 4,2                                | 30,4                              | 36,9                       | 26,1                  |
| Всього  | 100,0  | 100,0                              | 100,0                             | 100,0                      | 100,0                 |



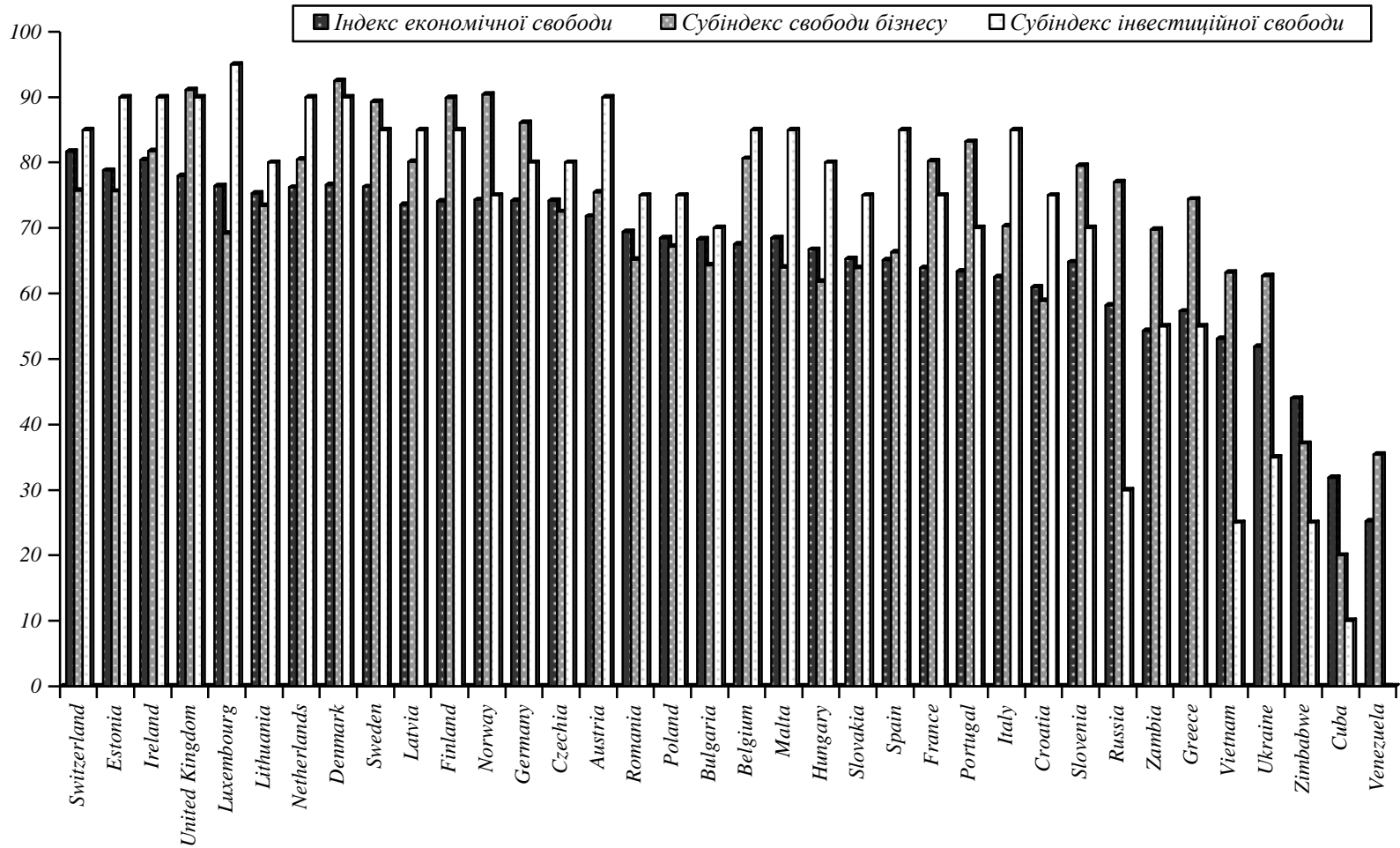


Рис. А.1. Рейтингування держав за індексом економічної свободи, субіндексами свободи бізнесу та інвестиційної свободи (2018 р.)

Кореляційний зв'язок між індексами економічної, інвестиційної і свободи бізнесу та індексами-факторами (сприйняття корупції, людського розвитку, легкості ведення бізнесу, ІГК)<sup>1</sup>

| Держави ЄС                                 | Індекс економічної свободи /ІЕС (2018) |                  | Субіндекси ІЕС  |                       | Індекс сприйняття корупції (2018) |                  | Індекс людського розвитку (2018) |                  | Індекс легкості ведення бізнесу (2018) |                  | Індекс глобальної конкурентоспроможності |                  |
|--|--|------------------|-----------------|-----------------------|-----------------------------------|------------------|----------------------------------|------------------|--|------------------|--|------------------|
|  | рейтинг                                | значення індексу | свободи бізнесу | інвестиційної свободи | рейтинг                           | значення індексу | рейтинг                          | значення індексу | рейтинг                                | значення індексу | рейтинг                                  | значення індексу |
|  | y1                                     |                  | y2              | y3                    | X1                                |                  | X2                               |                  | X3                                     |                  | X4                                       |                  |
| Belgium                                    | 52                                     | 67,5             | 80,6            | 85                    | 17                                | 75               | 17                               | 0,919            | 52                                     | 71,69            | 21                                       | 76,6             |
| Bulgaria                                   | 47                                     | 68,3             | 64,3            | 70                    | 77                                | 42               | 52                               | 0,816            | 50                                     | 71,91            | 51                                       | 63,6             |
| Czechia                                    | 24                                     | 74,2             | 72,5            | 80                    | 38                                | 59               | 26                               | 0,891            | 30                                     | 76,27            | 29                                       | 71,2             |
| Estonia                                    | 7                                      | 78,8             | 75,6            | 90                    | 18                                | 73               | 30                               | 0,882            | 12                                     | 80,8             | 32                                       | 70,8             |
| Ireland                                    | 6                                      | 80,4             | 81,8            | 90                    | 18                                | 73               | 3                                | 0,942            | 17                                     | 79,51            | 23                                       | 75,5             |
| Greece                                     | 115                                    | 57,3             | 74,4            | 55                    | 67                                | 45               | 32                               | 0,872            | 67                                     | 68,02            | 57                                       | 62,1             |
| Spain                                      | 60                                     | 65,1             | 66,3            | 85                    | 41                                | 58               | 25                               | 0,893            | 28                                     | 77,02            | 26                                       | 74,2             |
| France                                     | 71                                     | 63,9             | 80,2            | 75                    | 21                                | 72               | 26                               | 0,891            | 31                                     | 76,13            | 17                                       | 78,0             |
| Croatia                                    | 92                                     | 61,0             | 58,9            | 75                    | 60                                | 48               | 46                               | 0,837            | 52                                     | 71,69            | 68                                       | 60,1             |
| Italy                                      | 79                                     | 62,5             | 70,3            | 85                    | 53                                | 52               | 29                               | 0,883            | 46                                     | 72,7             | 31                                       | 70,8             |
| Latvia                                     | 28                                     | 73,6             | 80,1            | 85                    | 41                                | 58               | 39                               | 0,854            | 19                                     | 79,26            | 42                                       | 66,2             |
| Lithuania                                  | 19                                     | 75,3             | 73,4            | 80                    | 38                                | 59               | 34                               | 0,869            | 16                                     | 79,87            | 40                                       | 67,1             |
| Hungary                                    | 55                                     | 66,7             | 61,8            | 80                    | 64                                | 46               | 43                               | 0,845            | 48                                     | 72,39            | 48                                       | 64,3             |
| Malta                                      | 46                                     | 68,5             | 64              | 85                    | 51                                | 54               | 28                               | 0,885            | 84                                     | 64,72            | 36                                       | 68,8             |
| Poland                                     | 45                                     | 68,5             | 67,2            | 75                    | 36                                | 60               | 32                               | 0,872            | 27                                     | 77,3             | 37                                       | 68,2             |
| Portugal                                   | 72                                     | 63,4             | 83,2            | 70                    | 31                                | 64               | 40                               | 0,85             | 29                                     | 76,84            | 34                                       | 70,2             |
| Romania                                    | 37                                     | 69,4             | 65,2            | 75                    | 61                                | 47               | 52                               | 0,816            | 45                                     | 72,87            | 52                                       | 63,5             |
| Slovenia                                   | 64                                     | 64,8             | 79,5            | 70                    | 36                                | 60               | 24                               | 0,902            | 37                                     | 75,42            | 35                                       | 69,6             |
| Slovakia                                   | 59                                     | 65,3             | 63,9            | 75                    | 57                                | 50               | 36                               | 0,856            | 39                                     | 74,9             | 41                                       | 66,8             |
| Finland                                    | 26                                     | 74,1             | 89,9            | 85                    | 3                                 | 85               | 12                               | 0,925            | 13                                     | 80,37            | 11                                       | 80,3             |
| Sweden                                     | 15                                     | 76,3             | 89,3            | 85                    | 3                                 | 85               | 8                                | 0,937            | 10                                     | 81,27            | 9  | 81,7             |
| Norway                                     | 23                                     | 74,3             | 90,4            | 75                    | 7                                 | 84               | 1                                | 0,954            | 8                                      | 82,16            | 16                                       | 78,2             |
| Switzerland                                | 1                                      | 81,7             | 75,7            | 85                    | 3                                 | 85               | 2                                | 0,946            | 33                                     | 75,92            | 4  | 82,6             |
| Luxembourg                                 | 14                                     | 76,4             | 69,2            | 95                    | 9                                 | 81               | 21                               | 0,909            | 63                                     | 69,01            | 19                                       | 76,6             |
| Austria                                    | 32                                     | 71,8             | 75,5            | 90                    | 14                                | 76               | 20                               | 0,914            | 22                                     | 78,54            | 22                                       | 76,3             |
| Netherlands                                | 17                                     | 76,2             | 80,5            | 90                    | 8                                 | 82               | 10                               | 0,933            | 32                                     | 76,03            | 6  | 82,4             |
| United Kingdom                             | 8                                      | 78               | 91,1            | 90                    | 11                                | 80               | 15                               | 0,92             | 7                                      | 82,22            | 8  | 82,0             |
| Denmark                                    | 12                                     | 76,6             | 92,5            | 90                    | 1                                 | 88               | 11                               | 0,93             | 3                                      | 84,06            | 10                                       | 80,6             |
| Germany                                    | 25                                     | 74,2             | 86,1            | 80                    | 11                                | 80               | 4                                | 0,939            | 20                                     | 79,0             | 3  | 82,8             |
| Коефіцієнт кореляції (залежна змінна - y1) |  |                  |                 |                       | 0,7014                            |                  | 0,5857                           |                  | 0,5738                                 |                  | 0,6234                                   |                  |
| Коефіцієнт кореляції (залежна змінна - y2) |  |                  |                 |                       | 0,7927                            |                  | 0,7160                           |                  | 0,5738                                 |                  | 0,6234                                   |                  |
| Коефіцієнт кореляції (залежна змінна - y3) |  |                  |                 |                       | 0,5972                            |                  | 0,4955                           |                  | 0,3240                                 |                  | 0,5857                                   |                  |

■ - щільний зв'язок

<sup>1</sup> Розрахунки проведено за даними 2018 р.

Розрахунок податкового навантаження в Україні (для розрахунку  
фіскальних втрат внаслідок монополізації економіки)

|  | 2013     | 2014     | 2015     | 2016     | 2017     | 2018   |
|--|----------|----------|----------|----------|----------|--------|
| <b>Розрахунок фіскального навантаження за зведеним державним бюджетом</b>                            |          |          |          |          |          |        |
| Податкові надходження в зведений державний бюджет, млрд. грн.  | 354,0    | 367,5    | 507,6    | 650,8    | 828,2    | 986,3  |
| ВВП, млрд. грн.  | 1465,2   | 1586,9   | 1988,5   | 2385,4   | 2982,9   | 3560,6 |
| <b>Податкове навантаження (за зведеним державним бюджетом), % до ВВП</b>                             | 24,2     | 23,2     | 25,5     | 27,3     | 27,8     | 27,7   |
| <b>Розрахунок фіскального навантаження за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням</b> |          |          |          |          |          |        |
| Страхові внески (ЄСВ), млн. грн.<br>в т.ч.:  | 188794,0 | 181162,5 | 188418,9 | 128964,5 | 188619,2 |        |
| Пенсійний фонд, млн. грн.  | 162560,9 | 159473,1 | 168082,0 | 107148,0 | 161981,1 | 196,9  |
| Фонд ЗДСС з тимчасової втрати працездатності, млн. грн.  | 10161,1  | 9108,4   | 7997,8   | 6613,9   |          |        |
| Фонд ЗДСС від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, млн. грн.                 | 6470,5   | 6425,3   | 6635,4   | 6868,8   | 16658,9  | 19,6   |
| Фонд ЗДСС на випадок безробіття  | 9601,5   | 6155,7   | 5703,7   | 8333,8   | 9979,2   | 12,2   |
| <b>Податкове навантаження (за загальнообов'язковим соціальним страхуванням), % до ВВП</b>            | 12,9     | 11,4     | 9,5      | 5,4      | 6,3      | 6,4    |
| <b>Загальне податкове навантаження, % до ВВП</b>   | 37,0     | 34,6     | 35,0     | 32,7     | 34,1     | 34,1   |

Характеристика основних елементів Загальнодержавної програми розвитку конкуренції в Україні  
на період 2014-2024 рр.

| Спрямованість   | Передбачені заходи   | Миттєві настанови   | Очікувані результати  |
|---|--|---|---|
| <p>1. Створення ефективного конкурентного середовища.</p> <p>2. Забезпечення умов для ефективного функціонування ринків.</p> <p>3. Удосконалення антимонопольного регулювання.</p> <p>4. Підвищення дієвості захисту конкуренції.</p> | <p>1. Для ринків з конкурентною структурою, але за відсутності на них значної конкуренції – створення передумов виникнення і розвитку ефективного конкурентного середовища.</p> <p>2. Для ринків з конкурентною структурою і ознаками значної конкуренції – удосконалення державної політики захисту конкуренції, у тому числі подальшу гармонізацію законодавства про захист конкуренції із законодавством ЄС.</p> <p>3. Для ринків, які на сьогодні не мають конкурентної структури – підвищення ефективності державного регулювання цих ринків.</p> | <p>1. Створення системи моніторингу стану і тенденцій розвитку конкуренції на ринках.</p> <p>2. Запровадження практики періодичних доповідей про стан конкуренції на товарних ринках.</p> <p>3. Формування в українському суспільстві одно значного сприйняття конкуренції як суспільної цінності.</p> <p>4. Забезпечення активної участі інститутів громадянського суспільства в захисті і розвитку добросовісної конкуренції.</p> | <p>1. Зниження рівня монополізації товарних ринків.</p> <p>2. Інтенсифікація вступу на ринки нових суб'єктів господарювання.</p> <p>3. Мінімізація негативного впливу на конкуренцію рішень органів влади.</p> <p>4. Гармонізація законодавства про захист конкуренції із законодавством ЄС.</p> <p>5. Підвищення обізнаності суспільства про переваги конкуренції.</p> |